

MDG 3

Stimuleren van gelijkheid tussen mannen en vrouwen

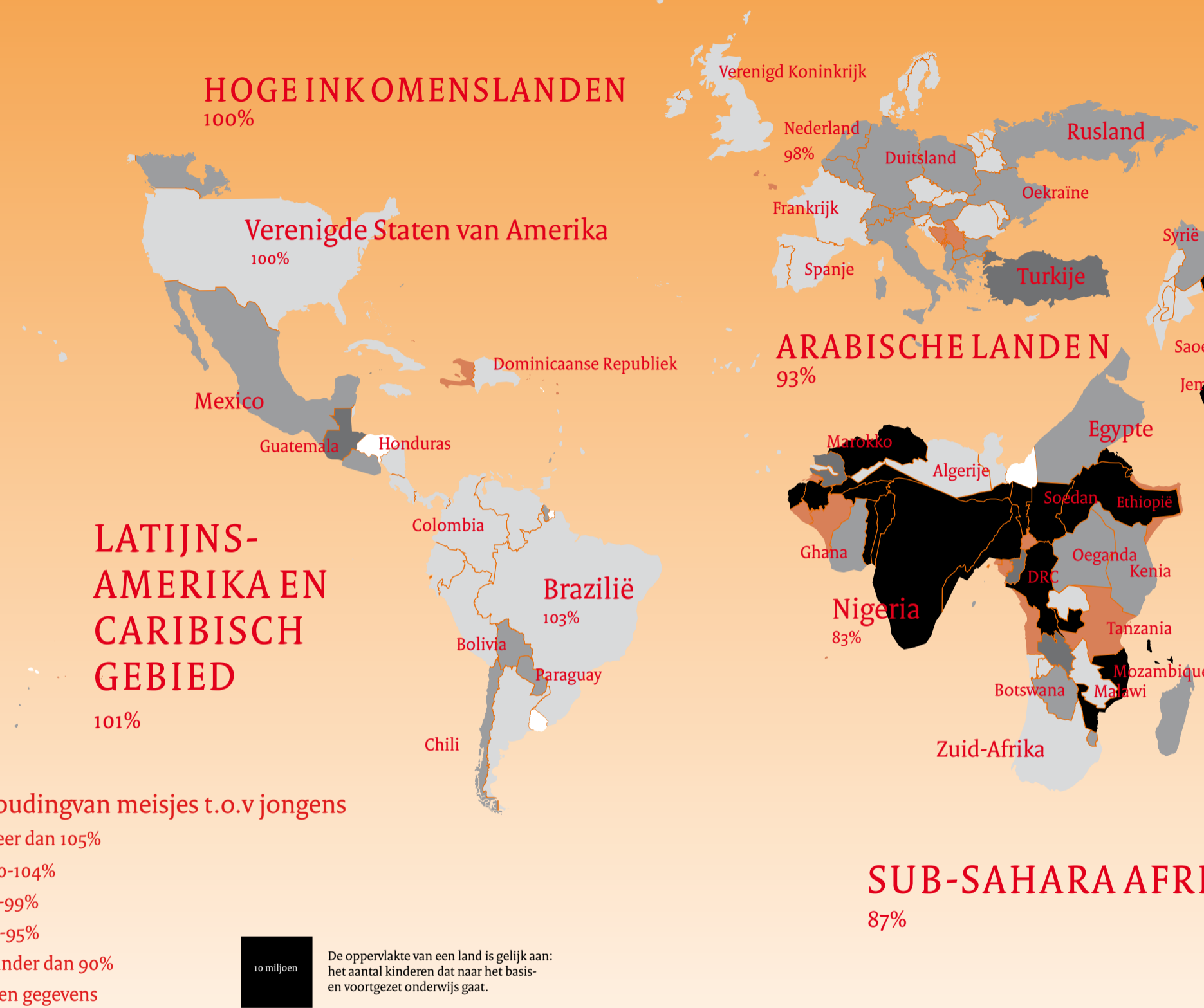
en vergroten van de zeggenschap van vrouwen.

3.1 Inleiding	72	3.2.5 Deelname aan vertegenwoordiging in politiek en bestuur	77
3.1.1 Afbakening: wat zijn de prioriteiten?	72	3.2.6 Geweld tegen vrouwen	78
3.1.2 De resultaatketen	72	3.2.7 Vrouwen in conflictgebieden	79
3.1.3 De actoren: wie draagt bij aan verandering?	74	3.2.8 Financiële en niet-financiële inzet	80
3.1.4 Internationale afspraken	74	3.3 Landencases	81
3.1.5 Resultaten meten voor MDG 3	74	3.3.1 Tanzania	82
3.2 Algemene voortgang en trends	75	3.3.2 Bangladesh	86
3.2.1 Deelname aan onderwijs na de basisschool	75	3.3.3 Suriname	90
3.2.2 Tijdsparing door betere infrastructuur	76	3.4 Conclusies	94
3.2.3 Goed geregeld eigendoms- en erfrecht	76		
3.2.4 Formele werkgelegenheid en gelijke kansen op de arbeidsmarkt	77		

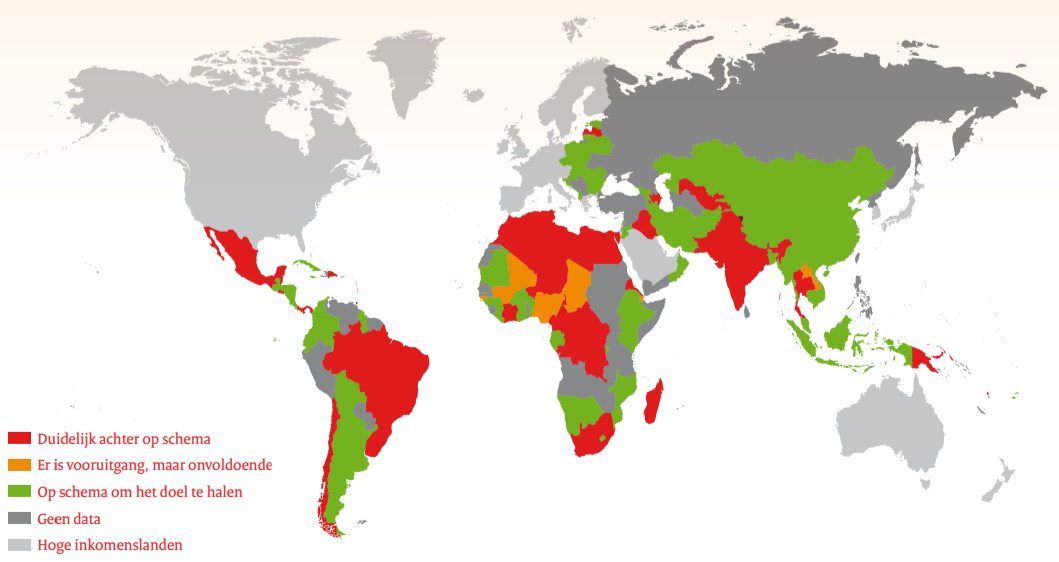
Doel 3: Gelijke kansen

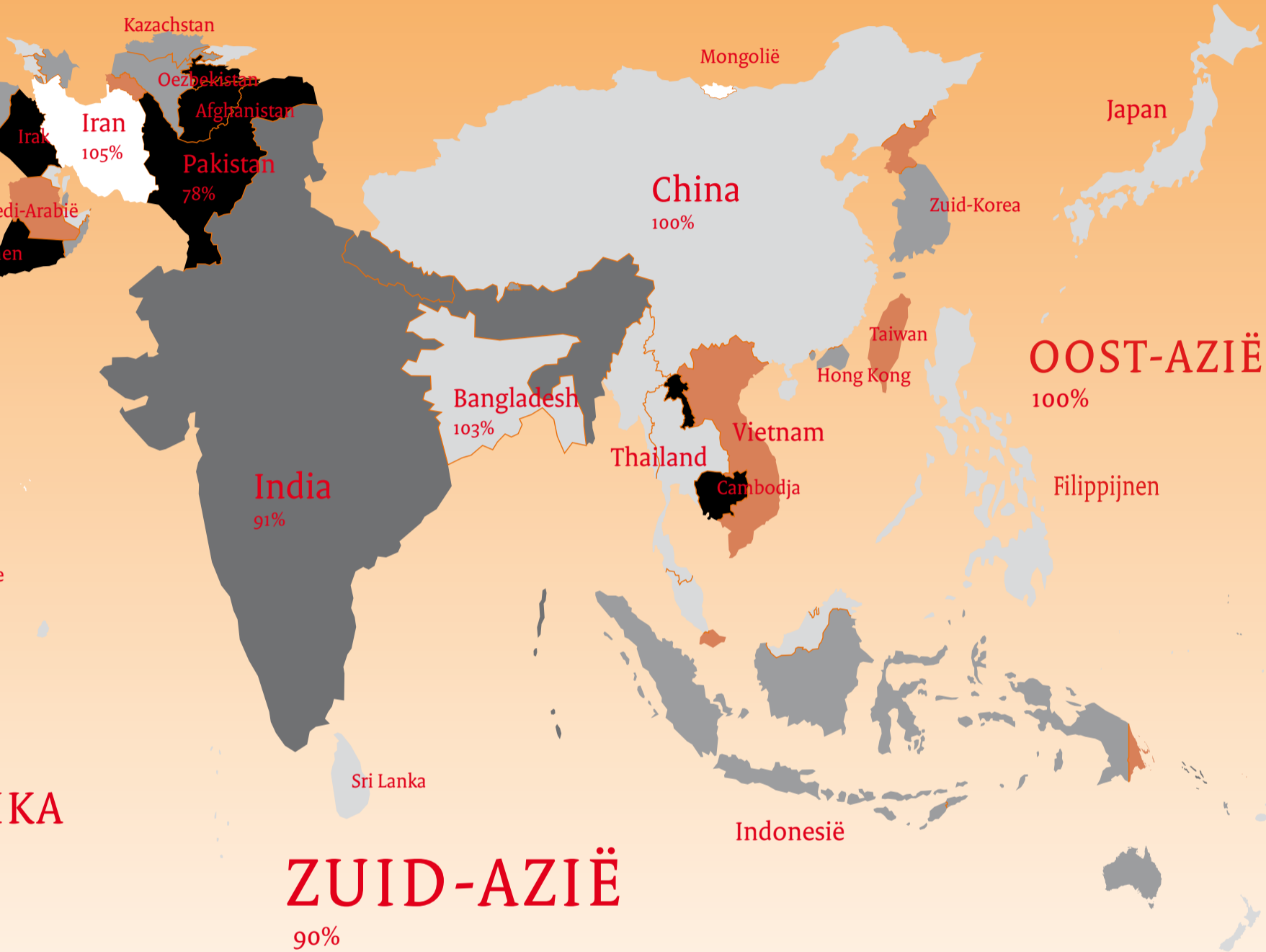
Evenveel meisjes als jongens naar school

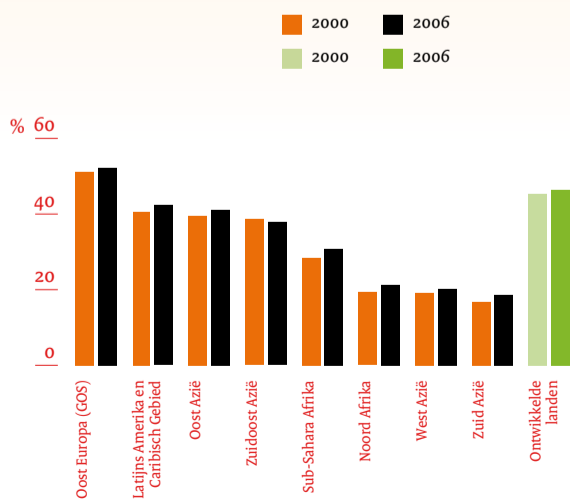
Halen landen dit doel (basisonderwijs)?

(Bron: United Nations Statistical Division en World Development Indicators)

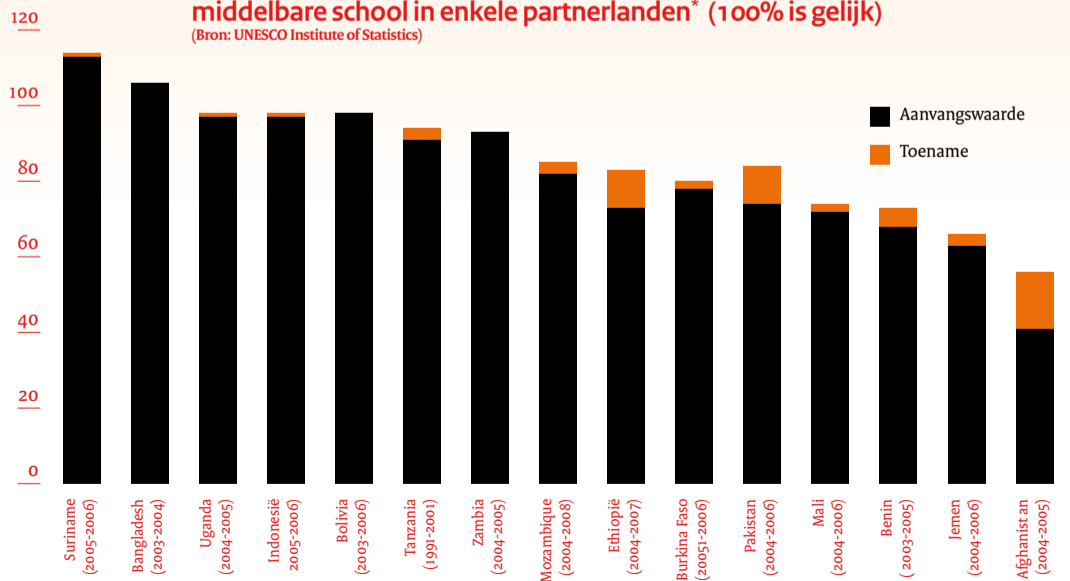

Aandeel van vrouwen in de beroepsbevolking met betaald werk buiten de landbouw in 2000 en 2006
 (Bron: UN, Millennium Development Goals Report, 2008)

Toename in verhouding jongens/ meisjes op de lagere en middelbare school in enkele partnerlanden* (100% is gelijk)
 (Bron: UNESCO Institute of Statistics)

3.1

Inleiding

3.1.1

Afbakening: wat zijn de prioriteiten?

Langzaam wordt de genderkloof gedicht: steeds meer meisjes in ontwikkelingslanden gaan naar het basisonderwijs. Een eerste stap die de eeuwenoude ongelijke verhoudingen tussen vrouwen en mannen moet veranderen. Maar er valt nog veel te verbeteren. In bijna alle ontwikkelingslanden werken vrouwen minder in betaalde banen en worden ze vaak 'weggemoffeld' naar onzekere, slecht betaalde banen. Nog maar weinig vrouwen nemen hogere posities in bedrijfsleven en politiek in. Hoewel er vooruitgang wordt geboekt, zijn vrouwen nog steeds op veel terreinen achtergesteld. Geweld tegen vrouwen is nog altijd een belangrijke doodsoorzaak. Het is duidelijk: gendergelijkheid – waarbij het gaat om meer gelijkheid in de sociale en culturele rollen van mannen en vrouwen in de maatschappij – is van het grootste belang.

Het derde Millennium Ontwikkelingsdoel heeft een tweeledig karakter: het kijkt zowel naar de relatieve positie van vrouwen ten opzichte van mannen, als naar de absolute positie van vrouwen. In aansluiting op de Millenniumverklaring zijn de volgende drie indicatoren vastgesteld waarmee de voortgang kan worden gevolgd:

- 1 de verhouding van het aantal meisjes en jongens in het basis, middelbaar en hoger onderwijs;
- 2 het aandeel van vrouwen in betaald werk in de niet-agrarische sector;
- 3 het percentage nationale parlementszetels dat door vrouwen wordt ingenomen.

Deze set van indicatoren is echter onvoldoende om een goed beeld te geven van de werkelijke absolute en relatieve positie en kansen van vrouwen. Daarom heeft de UN Task Force on Education and Gender Equality zeven terreinen geïdentificeerd waarop het effectief is in te grijpen, om zo naar gendergelijkheid te streven:

- 1 *Post-primair onderwijs voor meisjes.* Investeren in secundair en hoger onderwijs hebben grote resultaten voor de empowerment van vrouwen. Dit uit zich onder meer in het potentieel om inkomsten te verwerven, in staat te zijn om te onderhandelen binnen het huishouden, en controle te hebben over reproductieve rechten (rechten op het gebied van voortplanting) en participatie in het openbare domein.

- 2 *Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten* (hierna afgekort als SRGR, wat zich vrij laat verklaren als alles wat met seksualiteit en voortplanting te maken heeft, van rechten tot gezondheidszorg). Als mensen – vooral vrouwen – zelf kunnen kiezen óf, wanneer en hoeveel kinderen zij willen, en de daartoe benodigde gezondheidsdiensten en producten aanwezig zijn, blijkt het aantal tienerzwangerschappen en het aantal kinderen per vrouw af te nemen. Dit komt hun gezondheid en die van hun families ten goede, evenals hun kans op ontplooiing. Dit resulteert in meer mogelijkheden voor een land om zich te ontwikkelen.
- 3 *Tijdsbesparende infrastructuur voor vrouwen.* Vrouwen en meisjes zijn in veel landen primair verantwoordelijk voor de water- en brandstofvoorziening in het huishouden. Dikwijls zijn ze hier vele uren per dag mee in de weer. Dit gaat ten koste van onder meer de arbeidsproductiviteit en onderwijsdeelname van vrouwen en meisjes.
- 4 *Goed geregeld eigendoms- en erfrecht.* Vrouwen hebben in de meeste landen minder toegang tot eigendom en land dan mannen. Eigendom van en controle over goederen als land en huizen voorziet in economische zekerheid en een stimulans om economische risico's te nemen die leiden tot groei en inkomsten. Een direct voordeel is het hebben van onderpand, dat functioneert als buffer voor crisistijden en tevens de toegang tot kapitaal verbetert.
- 5 *Formele werkgelegenheid en gelijke kansen op de arbeidsmarkt.* Betaald werk is van groot belang voor de empowerment en economische onafhankelijkheid van vrouwen, en daarmee hun sociale zekerheid. Toegang tot formele werkgelegenheid, eerlijke arbeidsvoorwaarden en gelijke beloning dragen bij aan meer gelijke kansen voor vrouwen om een eigen bestaan op te bouwen.
- 6 *Deelname aan vertegenwoordiging in politiek en bestuur.* De kwaliteit van bestuur verbetert wanneer meer vrouwen deelnemen in politieke besluitvorming. Landen waar vrouwen minder dan 30 procent van de zetels in politieke organen bekleden, zijn minder inclusief, minder egalitair en minder democratisch.
- 7 *Aanpak van geweld tegen vrouwen.* Geweld tegen vrouwen komt in alle socio-economische, religieuze en etnische groepen voor. Wereldwijd krijgt naar schatting één op de drie vrouwen

er in haar leven mee te maken. Het uitbannen van geweld tegen vrouwen is dan ook een voorwaarde voor het bereiken van MDG 3 en het bereiken van de overige MDG's.

SRGR komt aan bod in het hoofdstuk over MDG 4, 5 en 6. De overige zes terreinen zijn overgenomen als de basis waarlangs de Nederlandse inzet op het terrein van gender wordt georganiseerd en via deze resultatenrapportage inzichtelijk gemaakt. De UN TaskForce vroeg naast de zeven prioritaire gebieden extra aandacht voor vrouwen in conflictsituaties, wat ook in dit MDG 3-hoofdstuk zal terugkomen. De zeven interventiereinen zijn sterk gerelateerd aan elkaar. Het verwezenlijken van één van de prioriteiten heeft positieve gevolgen voor het bereiken van MDG 3.

3.1.2

De resultaatketen

De resultaatketen vormt de leidraad voor dit hoofdstuk. MDG 3, gelijke rechten en kansen voor vrouwen en meisjes is het uiteindelijke doel, de zogenaamde *impact*.

De zeven interventiereinen van de UN Task Force on Education and Gender Equality vormen binnen de resultaatketen het 'outcome'-niveau. Gendergelijkheid en de verbetering van de positie van meisjes en vrouwen zijn sociale veranderingsprocessen bij uitstek, omdat achterstelling geworteld is in sociaal-culturele instituties. Verandering van die sociaal-culturele instituties en patronen is een gevoelig en langdurig proces. Er zijn grofweg drie categorieën te onderscheiden, waar *outcomes* en *output* zichtbaar worden:

- Veranderingen in instituties zoals (profijt van) nieuwe, betere wet- en regelgeving, actieplannen, maatschappelijke structuren, infrastructuur, kinderopvang, quota, goed functionerende politie en justitie;
- Cultuurveranderingen, zoals maatschappelijk draagvlak voor deelname en leiderschap van vrouwen in politiek en bestuur, openbare verklaringen van formele en informele leiders over gelijke rechten en kansen en veroordeling van geweld

Figuur 3.1 Resultaatketen Gender

Impact

Gelijke rechten en kansen voor vrouwen en mannen

Outcome

Institutioneel

- Veilige school en schoolroute en sanitaire voorzieningen
- Eliminatie van seksueel misbruik op school
- Vrouwen maken gebruik van geschikte infrastructuur
- Vrouwen bezitten eigendom en landtitels
- Voorzieningen zoals kinderopvang functioneren
- Vrouwen zijn actief in politiek en leiderschapsposities
- Gecoördineerde uitvoering van actieplan geweld tegen vrouwen
- Politie neemt vrouwen serieus en voert onderzoek uit
- Justitie vervolgt
- Vrouwen participeren in vredesonderhandelingen
- Gecoördineerde uitvoering van nationaal actieplan 1325
- Gebruik van lokale structuren voor implementatie internationale verdragen

Cultureel

- Acceptatie van onderwijs voor meisjes
- Eliminatie van seksueel misbruik op school
- Gender sensitieve aanpassing gewoonterecht water en energie
- Gender sensitieve aanpassing gewoonterecht eigendoms- en erfrecht
- Brede acceptatie door samenleving zelfbeschikingsrecht van vrouwen
- Brede acceptatie door samenleving zelfbeschikingsrecht van vrouwen
- Gemeenschap accepteert rechten - Afname vrouwenbesnijdenis, early marriages
- Brede acceptatie door samenleving zelfbeschikingsrecht en participatie in politiek door vrouwen

Individuele capaciteit

- Vrouwen hebben goede opleiding en capaciteiten ontwikkeld
- Vrouwen hebben vaardigheden en capaciteiten om te participeren in besluitvorming
- Vrouwen weten gebruik te maken van beschikbare rechten
- Vrouwen weten gebruik te maken van voorzieningen (zoals kinderopvang) en beschikbare budgetten, kredieten
- Vrouwen hebben geschikte opleiding(en) afgerond
- Vrouwen hebben de kwalificaties en middelen om deel te nemen aan politiek
- Vrouwen hebben middelen, zelfvertrouwen en capaciteiten om aanspraak op rechtspraak te maken
- Vrouwen hebben capaciteiten en middelen om deel te nemen aan onderhandelingen

Output land / Institutioneel

- wet- en regelgeving; antidiscriminatie in brede zin
- opstellen nationale actieplannen op het gebied van geweld tegen vrouwen en VN resolutie 1325
- versterkte maatschappelijke structuren: organisatie-opbouw juridisch apparaat, maar ook vrouwenorganisaties in hun diversiteit
- regelgeving en middelen beschikbaar voor het aanpassen van onderwijssysteem aan wensen meisjes en vrouwen (veiligheid, sanitatie,

Output land / Cultuur-verandering

- verhoogde participatie van vrouwen in politieke organen en deelname van vrouwen in maatschappelijke discussies
- uitspraken vooraanstaande cultuurdragers (religieuze leiders, zangers, politici) over (gelijke) positie van vrouwen en meisjes
- maatschappelijke veroordeling van geweld tegen vrouwen
- niet-discriminerende beelden in de media
- taboe doorbrekende dialoog op alle overlegniveaus

Output land / Individuele capaciteiten

- Verbetering capaciteit maatschappelijk middenveld mede ten behoeve van lobby en beleidsbeïnvloeding
- Transparantie van overheden en organisaties maatschappelijk middenveld op gebied van beleid en uitgaven richting burgers en onafhankelijke media, inclusief monitoren en budget tracking

Output Nederland / Ministerie van Buitenlandse Zaken

- Dialoog, lobby, financiering en monitoring
- Samenwerking en coördinatie in netwerken multilaterale instellingen, NGO's en donoren
- Schoklandakkoorden, Unifem VAW fonds, OECD-DAC, uitvoering internationaal genderbeleid.
- Regeringen bewust maken van belang gender, gender in PRSP, genderbudgetting

Output Nederland / MFS organisaties

- financiering van vrouwenorganisaties en andere CSO's op het gebied van onderwijs, rechtshulp en microkrediet
- capaciteitsversterking van vrouwenorganisaties en basisorganisaties
- netwerken/ linking&learning met internationale organisaties, andere sociale bewegingen, relevante CSO's en donors
- onderzoek & kennisdelen over relevante strategieën en thema's
- campagnes (internationaal, in NL, gevoed door partners)

Output Nederland / Vrouwenorganisaties

- netwerken opzetten en versterken; stem geven aan vrouwen
- solidariteit en steun geven, leiderschap stimuleren ter versterking van de rol van vrouwen in alg. en vrouwenorganisaties
- onderzoek en praktijkkennis en informatie verspreiden over relevante thema's (o.a. vrede en veiligheid, landbouw+ economie, gezondheidzorg, wetgeving)
- opbouw basisorganisaties

Actoren

Nederland, andere bilaterale en multilaterale donoren, overheid, lokale NGO's, Nederlandse MFO's, lokale en Nederlandse vrouwenorganisaties

tegen vrouwen, niet discriminerende beelden in de media;

- Veranderingen in individuele capaciteiten van vrouwen, zoals kennis over rechten, regelgeving, vaardigheden op technisch, politiek en financieel terrein en een zelfbewuste houding. Resultaten binnen de categorieën hangen met elkaar samen en zijn van elkaar afhankelijk. Daarom zijn er investeringen nodig op alle drie de terreinen.

3.1.3

De actoren: wie draagt bij aan verandering?

Verscheidende Nederlandse actoren dragen – afhankelijk van hun directe doelgroep en meerwaarde – op hun eigen manier bij aan veranderingen.

Het Ministerie van Buitenlandse Zaken

De bevordering van gelijke rechten en kansen voor vrouwen en meisjes is in belangrijke mate een politieke kwestie, en vraagt om een politiek antwoord en dito betrokkenheid. Nederland en gelijkgezinden zetten zich in **internationale** fora in voor meer aandacht en geld voor de verbetering van de positie van vrouwen. Internationaal wordt ingezet op het bereiken van een mondiale standaard, onder meer door vastlegging van afspraken in resoluties, conventies en verdragen als CEDAW. Op **nationaal** niveau toetst het ministerie de voortgang van MDG 3 – bijvoorbeeld via dialoog en landenspecifieke plannen voor armoedebestrijding – en geeft het advies voor verbeteringen. Ten slotte draagt het via lobby of geldelijke ondersteuning bij aan specifieke activiteiten die een direct aandeel leveren aan bijvoorbeeld een nationaal debat of een wetswijziging. Partnerlanden hebben in meerjarige beleidsplannen genderdoelen opgenomen en daar budget aan gekoppeld. Het succes van dit beleid valt of staat met de mate waarin veranderingsprocessen gedragen worden door de overheid, lokale NGO's en de bevolking. Hiertoe steunen ambassades samenwerking, coördinatie en netwerken van overheid en maatschappelijk middenveld op nationaal niveau. Middels steun aan **lokale** organisaties, alsook via multilaterale programma's dragen ambassades bij aan benodigde cultuurveranderingen om vrouwen in staat te stellen hun eigen keuzes te maken.

Maatschappelijke organisaties

Omdat verandering bij vrouwen zelf begint, ondersteunen maatschappelijke organisaties en bewegingen de versterking van de capaciteit van vrouwen om voor hun rechten op te komen en hun besef van eigenwaarde te verankeren. Ook worden organisaties gesteund die de diensten verlenen waar vrouwen hun mogelijkheden mee verruimen, zoals onderwijs, rechtshulp of microkredieten, en organisaties die zich richten op verandering van de formele instituties, zoals wetgeving en samenstelling van politieke partijen. Het maatschappelijk middenveld wordt door medefinancieringsorganisaties (MFO's) ondersteund om de uitvoering van wetgeving te monitoren en overheden ter verantwoording te roepen. Sociale verandering gaat niet zonder politieke verandering. Daarom is grotere deelname van vrouwen in politiek-bestuurlijke processen een wezenlijk onderdeel van de strategie van de vrouwenbeweging. De MFO's ondersteunen vrouwenorganisaties die dat proces op gang helpen en begeleiden, waartoe ook leiderschapstrainingen behoren. MFO's zijn ook op internationaal niveau actief waar zij vooral samen met gelijkgezinden lobbyactiviteiten uitvoeren. Een voorbeeld is de Commission on the Status of Women (CSW) en het Social Forum. Daarnaast voeren MFO's campagnes om een Nederlands draagvlak te creëren voor hun activiteiten en aandacht te vragen voor speciale thema's, zoals bijvoorbeeld de actie van Plan, "Because I am a girl".

Vrouwenorganisaties

In het proces van duurzame ontwikkeling, inclusief vrede en

veiligheid, is een belangrijke rol weggelegd voor vrouwenorganisaties, die gezamenlijk de 'Major Group Vrouwen' vormen. Deze organisaties dringen door tot in de haarvaten van de samenleving en zijn goed georganiseerd, van lokaal tot internationaal niveau. Zij staan aan de basis van veel lokale initiatieven voor duurzame ontwikkeling en (weder-)opbouw van de leefomgeving door het versterken van basisorganisaties en netwerken, en onderzoek. Vrouwenorganisaties zijn 'agents of change' en onmisbare partners voor de ontwikkelingsprogramma's van de VN. Hun werk is gericht op de actieve en blijvende betrokkenheid van vrouwen in ontwikkelingsprojecten vanaf de planfase. Hiermee wordt de benodigde cultuurverandering en 'local ownership' (waarbij de wensen en ideeën van de hulpontvanger centraal staan) bewerkstelligd. Ook worden behoeften en zienswijzen van vrouwen vanaf de basis vertaald naar institutionele veranderingen op nationaal niveau. Deelname van vrouwen staat daarmee garant voor het integreren van genderperspectief in zowel beleid (mainstreamen) als de projectaanpak en uitvoering in het veld.

In het schema van de resultatenketen wordt op het niveau van de *input* zichtbaar dat er sprake is van een inzet van zowel financiële middelen als menskracht. Soms ligt de nadruk meer op inzet van mensen dan van kapitaal, omdat gendergelijkheid om een grote culturomslag vraagt. De instrumenten die worden ingezet zijn langlopende subsidierelaties en ad hoc projectondersteuning aan multilaterale organisaties zoals UNIFEM. Daarnaast wordt de ondersteuning van de ontwikkeling van internationale vrouwen- en gendemetwerken, zoals het Women for Water Partnership (WWP) ondersteund. De inzet van BZ is gekoppeld aan die van het maatschappelijk middenveld en vrouwenorganisaties. Van belang is steeds scherper in beeld te krijgen waar precies de meest effectieve invloedssfeer ligt van elk van de actoren.

Donoren en andere spelers moeten elkaar aanvullen

Complementariteit tussen donoren levert de synergie die nodig is voor het behalen van MDG 3. MFO's hebben samen met vrouwenorganisaties meer toegang tot organisaties aan de basis, waar ambassades meestal verder van af staan. Ambassades en multilaterale instellingen hebben juist weer toegang tot overheden en andere donoren. Op deze wijze kan er van onderop de nodige druk worden uitgeoefend om veranderingen te bewerkstelligen, die op het overheidsniveau in een politieke dialoog door ambassades worden aangekaart. Daarbij zijn een goed werkend donoroverleg evenals goed samenwerkende lokale actoren essentieel om optimale successen te behalen. Ook de lokale actoren worden onderscheiden in drie groepen: nationale overheden, maatschappelijke organisaties en vrouwenorganisaties. Binnen het duurzame ontwikkelingsproces spelen zij alledrie een belangrijke rol. De belangrijkste rol van de overheid is het stellen van kaders. Daarnaast zou de overheid de verschillende actoren in het maatschappelijk veld in de uitvoering van hun taken moeten faciliteren. Helaas gebeurt dat niet altijd (Ethiopië, Nicaragua). Concrete samenwerking tussen BZ, MFO's en vrouwengroepen vindt plaats bij de uitvoering van de Akkoorden van Schokland die een aantal organisaties en bedrijven ondertekenden in de zomer van 2007 om 1) samen geweld tegen vrouwen aan te pakken, 2) de VN Veiligheidsraadresolutie 1325 over vrouwen, vrede en veiligheid in de praktijk te gaan brengen, en 3) tot versterking te komen van vrouwenorganisaties uit de hele wereld.

3.1.4

Internationale afspraken

De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) stelt dat 'de erkenning van de inherente waardigheid en van de gelijke en onvervreembare rechten van alle leden van de mensengemeenschap grondslag is voor de vrijheid, gerech-

tigheid en vrede in de wereld'. De praktijk is echter anders. Genderongelijkheid is nog altijd diepgeworteld in de sociaal-culturele traditie van veel samenlevingen. Op een aantal plaatsen en terreinen in de wereld komt dit nog steeds tot uitdrukking in een *de jure* ongelijkheid, en op veel meer plaatsen in *de facto* ongelijkheid en ongelijke kansen.

MDG 3 richt zich op het tegengaan van deze ongelijkheid en ongelijke kansen op basis van geslacht of gender. Hiermee is het een direct uitvloeisel van de verklaring. De basis voor de inzet op MDG 3 zijn het CEDAW-verdrag uit 1979, de bevolkingsconferentie in Cairo van 1994, en de uitkomsten van de Beijing wereldvrouwenconferentie in 1995.

Om de MDG's te bereiken is – naast vergroten van de financiële inzet – verbetering van de effectiviteit van de hulp noodzakelijk. Met het ondertekenen van de Verklaring van Parijs (2005-2010) hebben ministers van ontwikkelde en ontwikkelingslanden zich verplicht internationale samenwerking beter te stroomlijnen, het beheer te hervormen en de resultaten beter te monitoren. De vijf kernprincipes van de Parijsverklaring: 'ownership, alignment, harmonisation, managing for development results en mutual accountability' (eigenaarschap, afstemming, harmonisatie, resultaatgericht beheer, wederzijds rekenschap) zijn de handvatten om dit in praktijk te brengen. Er ontstaat steeds meer overeenstemming over het feit dat effectiviteit alleen kan worden verhoogd indien er ook aandacht is voor sociale aspecten. Gender is er daar één van. Het *Gendernet* van OESO/DAC heeft een aantal praktische en handzame documenten geproduceerd met voorbeelden hoe gendergelijkheid gekoppeld kan worden aan harmonisatie, resultaten en *accountability* (rekenschap afleggen). In 2008 is in Accra de voortgang van de Verklaring van Parijs besproken. De uitkomst, de *Accra Agenda for Action* (AAA), geeft een kader waarin gendergelijkheid gezien wordt als de hoeksteen voor ontwikkeling. De verbetering van de positie van vrouwen is tenslotte essentieel voor duurzame groei en armoedebestrijding. Ook is in de AAA opgenomen, dat ontwikkelingslanden en donoren garanderen om in hun beleid en programma's internationale afspraken na te zullen komen op het gebied van gendergelijkheid, zoals CEDAW, *Maputo Protocol* en 'Beijing'.

3.1.5

Resultaten meten voor MDG 3

Bij het interpreteren van de resultaten in dit hoofdstuk moet ermee rekening worden gehouden dat het niet eenvoudig is om resultaten op het gebied van gender meetbaar te maken. Omdat genderproblematiek vaak diep geworteld zit in culturele normen en gewoonten, is het bereiken van resultaten (dus veranderingen in de levensomstandigheden van vrouwen of meisjes) op dit vlak een kwestie van lange adem. Het ontbreekt vaak ook aan goede indicatoren die de voortgang meten en aan gesegregeerde gegevens over mannen en vrouwen. Ook zijn er op het gebied van gender weinig impactevaluaties voorhanden die inzicht geven over welke interventies het meest effectief blijken te zijn. Binnen een periode van twee jaar worden kleine stappen gezet waardoor overheden, organisaties en vrouwen en mannen beter in staat zijn om transities in gang of door te zetten. Deze rapportage tracht duidelijk te maken aan welk van deze stappen Nederland heeft bijgedragen op verschillende niveaus (internationaal, nationaal en lokaal) en aan verschillende facetten (institutioneel, cultureel en individuele capaciteit).

3.2

Algemene voortgang en trends

Hoewel precieze cijfers ontbreken, wordt aangenomen dat vrouwen over-gerepresenteerd zijn onder de armen². Genderongelijkheden zijn daarnaast groter onder armen dan onder rijken. Het welzijn van arme huishoudens is voornamelijk afhankelijk van de productieve en reproductieve bijdragen van vrouwen. Ook wordt een toenemend aantal huishoudens geleid of onderhouden door vrouwen. De officiële indicatorenset van MDG3 (zie 3.1.1.) laat zien dat de voortgang traag gaat. Van de 113 landen die in 2005 nog geen gendergelijkheid in primair en secundair onderwijs hadden zullen er slechts 18 dit doel in 2015 gaan halen. Het aandeel vrouwen met betaald werk buiten de landbouw is wereldwijd toegenomen van 35% in 1990 naar bijna 40% in 2008, maar nog steeds werkt 2/3e van de vrouwen in ontwik-

kelingsgebieden in de informele sector. Het aandeel vrouwen in nationale parlementen is sinds 2000 mondiaal gestegen van 13,5% naar bijna 18%³. Deze paragraaf zal per prioritair terrein uitleggen wat het belang is van interventies op het betreffende gebied, wat de mondiale trends zijn, en hoe Nederland heeft bijgedragen aan het bereiken van de doelstellingen. De resultaten worden weergegeven aan de hand van de in hoofdstuk 1 uitgelegde resultatenketen.

3.2.1

Deelname aan onderwijs na de basisschool

Mondiale trends

Zoals tabel 3.1 laat zien, kunnen in de meeste landen meer vrouwen lezen en schrijven dan in 2006. Sinds 1990 is er significante vooruitgang geboekt wat betreft gendergelijkheid in primair en secundair onderwijs, met name in Zuid-Azië. Ook het Midden-Oosten, Noord-Afrika en Sub-Sahara Afrika hebben grote sprongen gemaakt. In 2008 gaan meer meisjes naar het secundair en tertiair onderwijs dan in 2006. Toch is genderongelijkheid in het secundair en tertiair onderwijs nog erg groot, zeker in regio's waar minder meisjes primair onderwijs volgen. Nog altijd zijn er veel belemmeringen voor meisjes om naar school te gaan. In Sub-Sahara Afrika komen seksueel misbruik van meisjes door leraren en tienerzwangerschappen veel voor. Het

Tabel 3.1 Postprimair onderwijs in de partnerlanden van 2006-2008

(Bron: Global Gender Gap Index, 2006-2008. Gegevens van overige landen zijn te vinden op www.minbuza.nl)

	Alfabetisme		Inschrijving secundair onderwijs		Inschrijving tertiair onderwijs	
	% van vrouwen 2008	Verandering % 2006-2008	% van vrouwen	Verandering % 2006-2008	% van vrouwen	Verandering % 2006-2008
Bolivia	85	4,9	70	-4,1		
Jemen	40		26	23,8	5	0,0
Ghana	58	16,0	43	22,9	4	100,0
Colombia	93	0,0	68	17,2	32	14,3
Pakistan	40	11,1	26		4	33,3
Macedonië	95	1,1	80	0,0	35	6,1
Nigeria	64	8,5	23	-8,0	8	14,3

3.2.2

Tijdbesparing door betere infrastructuur

ontbreken van sanitaire voorzieningen voor meisjes en lange afstanden naar school kunnen reden zijn voor ouders om hun dochters thuis te houden. Ook aanpassing van curricula op vrouwen is van belang voor deelname aan het onderwijs en daarmee voor de arbeidsparticipatie van vrouwen.

In regio's waar genderverschillen in primair onderwijs nihil zijn, gaan meisjes gewoonlijk ook naar het secundair onderwijs, terwijl meer jongens gaan werken. In drie regio's volgen dan ook meer meisjes dan jongens secundair onderwijs: Oost-Azië, Zuid-Oost Azië en Latijns-Amerika en het Caribische gebied⁴.

Wat Nederland bijdraagt

De donorgemeenschap is één groep actoren die bijgedragen heeft aan bovengenoemde mondiale vooruitgang in onderwijs voor meisjes en vrouwen. Nederland speelt hierin een rol, allereerst door te investeren in institutionele verbeteringen (infrastructuur, regelgeving en beschikbaar stellen van middelen). In Burkina Faso bestaat een fonds dat voor financiële ondersteuning voor lesmateriaal en latrines zorgt, waardoor meisjes eerder naar school gaan. Een aantal landen heeft beurzen ingesteld voor meisjes (Burkina Faso, Kenia, Macedonië, Mozambique) en voor specifieke doelgroepen:

- Bolivia voor ongehuwde moeders;
- Oeganda voor vrouwelijke slachtoffers van het conflict in Noord-Oeganda;
- Zuid-Afrika voor zeshonderd vrouwelijke leerlingen die thuis blijven om ouders met Aids te verzorgen. In aanvulling op deze beurs zorgen sociaal werkers ervoor dat ze naar school kunnen blijven gaan⁵.

Ook zijn vormen van volwassen onderwijs opgezet, zoals in Jemen, waar een programma bestaat waarin jonge, ongeschoolde vrouwen een basisopleiding krijgen. In dit land zijn tevens 1500 vrouwen geschoold als leraressen, waardoor meer meisjes naar school gaan en de ratio leerling-leraar is verbeterd⁶. Bovendien verkrijgen de getrainde vrouwen een betere positie in de gemeenschap. Om uitval van meisjes te verminderen, is in Indonesië deelname van moeders in schoolcomités een effectief middel gebleken. Deelname van meisjes in *school clubs* in Ethiopië heeft als resultaat dat meisjes assertiever en meer leiderschapsvaardigheden ontwikkelen.

Het afleggen van rekenschap (*accountability*) van de overheid wordt vergroot in een project van Oxfam waar Jemenitische organisaties van het maatschappelijk middenveld worden gesteerd in het controleren van de overheid op het gebied van gender-planning en -budgettering, zowel op nationaal als lokaal niveau.

Mondiale trends

Er wordt geschat dat Afrikaanse vrouwen en kinderen elk jaar 40 miljard uur besteden aan het halen van water en brandhout. Dit komt overeen met een jaar werk van de gehele arbeidspopulatie van Frankrijk. In Ghana spenderen vrouwen meer dan 700 uur per jaar aan watervoorziening, in Tanzania 500 uur en in Zambia 200 uur⁷. Een studie in Kenia laat zien dat met de aanleg van zanddammen de tijd die vrouwen nodig hadden voor het halen van water voor het huishouden is afgenomen van 140 naar 90 minuten⁸. De ruime meerderheid gebruikte deze beschikbare tijd voor inkomensgenererende of landbouwactiviteiten, waaronder het halen van meer water voor het verbouwen van groenten. Toch is de realiteit complex, aangezien de daadwerkelijke impact – dus hoe vrouwen de extra beschikbare tijd besteden – afhankelijk is van meerdere factoren. Om bijvoorbeeld meer meisjes op school te krijgen en te houden, zijn zowel sanitaire voorzieningen op school als beschikbare tijd vereiste voorwaarden.

Bijdrage van Nederland

Wat betreft de tijdbesparende infrastructuur kent het Nederlandse OS-beleid op centraal niveau enkele thematische uitgavendoelstellingen die effecten zullen hebben op de positie van vrouwen. Dit betreft de fysieke aanleg van infrastructuur waarbij Nederland 50 miljoen mensen aan drinkwater zal helpen en 10 miljoen mensen aan duurzame energie. In verschillende landen is de toegang tot water dan ook verbeterd door Nederlandse steun⁹:

- In Pakistan heeft ruim een half miljoen vrouwen in rurale gebieden toegang tot water gekregen en leveren windturbines hen elektriciteit.
- In Bolivia zijn naast drinkwater (waarvan 96.390 personen profiteren) ook latrines (waarvan 84.800 personen profiteren) en douches met warm water via zonnepanelen (waarvan 108.000 personen profiteren) aangelegd¹⁰.
- In Oekraïne zijn door partnerorganisaties van Women in Europe for a Common Future (WECE) verbeterde toiletten op scholen aangelegd. Hierdoor is een vermindering van de afwezigheid van meisjes op scholen waargenomen, en is binnen een jaar een afname tot twintig procent van de 'helminth'-bacterie gerealiseerd¹¹.

Een duurzame drinkwatervoorziening vergt meer dan alleen de aanleg van infrastructuur. Daarom dringt Nederland aan op het versterken van maatschappelijke structuren en vaardigheden voor vrouwen, zodat hun specifieke wensen meegenomen worden in het ontwerp en de uitvoering van waterprogramma's (Bangladesh, Indonesië, Vietnam, Suriname). In Indonesië brachten vrouwen een verschuiving teweeg van investeringen in wegen en irrigatie naar investeringen in publieke toiletten en wasplaatsen. Ook in Guatemala zijn meer dan vijfhonderd vrouwen (en een kleine driehonderd mannen) actief in integraal waterbeheer, waardoor de toegang tot water sterk is verbeterd en conflicten over water zijn afgenomen.

Investeren in drinkwater gaat hand in hand met investeren in energievoorzieningen. Een door Hivos gesteund grootschalig biogasprogramma in Cambodja (drieduizend biogas installaties) levert een substantiële (tijds)besparing op voor vrouwen, omdat zij minder tijd of geld kwijt zijn aan het organiseren van brandhout of andere brandstof. Een belangrijk voordeel is de vermindering van gezondheidsproblemen die de traditionele rokerige houtgestookte fornuizen met zich meebrengen. In Tanzania heeft ontwikkelingsorganisatie Tatedo een efficiënte, rookloze oven ontwikkeld voor zesduizend huishoudens, waardoor tot de helft minder hout nodig is en vrouwen dus substantieel minder tijd en/of geld kwijt zijn aan het organiseren van brandstof. In Rwanda hoeven door het gebruik van *cookers* (kooktoestellen) vrouwen in sommige plattelandsgebieden geen hout meer te sprokkelen¹².

3.2.3

Goed geregeld eigendoms- en erfrecht

Mondiale trends

In veel landen (waaronder Bangladesh, Guatemala, Rwanda) bestaat inmiddels nationale wetgeving die vrouwen formeel gelijke landrechten geeft. Soms overheerst echter het gewoonte-recht, waardoor vrouwen geen eigen bezit kunnen verkrijgen. Dat belemmert hen om bijvoorbeeld een bedrijf te kunnen starten. Rechtszaken over eigendomsrechten, zoals in Kenia, veroorzaken nog altijd veel weerstand.

Bijdrage van Nederland

In Bangladesh en in Bolivia hebben veel vrouwen landtitels verworven door activiteiten die door de ambassades worden gesteund. In Bangladesh is het Char¹³ Development and Settlement Project gesteund dat de overdracht van landbezit aan duizend vrouwen heeft gefaciliteerd. Door het verkrijgen van landrechten is de status van vrouwen verhoogd en kunnen zij hun land als onderpand gebruiken bij het verkrijgen van microkredieten. In 2005 is in Guatemala met steun van de ambassade een kadasterwet aangenomen, waarin toegang tot land voor vrouwen is vastgelegd. Om gelijke rechten ook daadwerkelijk te implementeren moeten instituties in staat zijn deze uit te voeren. Nederland steunt daarom een FAO-project in Mozambique waar op decentraal niveau training gegeven wordt aan o.a. rechters en ambtenaren over duurzame wetgeving en rechten voor vrouwen. Deze ontwikkelingen versterken maatschappelijke structuren en dragen daarnaast bij aan de acceptatie van vrouwenrechten en hun zelfbeschikingsrecht.

Door steun aan verschillende Jemenitische organisaties hebben vrouwen hun kennis over bestaande wetgeving vergroot en kunnen ze juridische bijstand verkrijgen. Versterking van deze organisaties garandeert hun zelfstandig bestaan op de lange termijn. In samenwerking met CARE zijn het bestuur en management van de organisatie verbeterd en is er een strategisch meerjarenplan ontwikkeld. Ook zijn niet goed draaiende inkomensgenererende activiteiten verbeterd of gesaneerd en is een functionerende database voor het ledenbestand opgezet. Op vergelijkbare wijze verleent de Nederlandse Ambassade in Zambia steun aan *The National Legal Aid Clinic for Women* (NLACW). Deze lokale organisatie biedt minder bevoorrechte vrouwen juridische hulp bij problemen rondom erfrecht, maar ook rondom landrechten, eigendomsrechten en huwelijk. Steeds meer vrouwen maken gebruik van de NLACW (3680 in 2006, en 5119 in 2007) waardoor hun zelfbewustzijn en individuele empowerment is vergroot¹⁴.

3.2.4

Formele werkgelegenheid en gelijke kansen op de arbeidsmarkt

Mondiale trends

Hoewel de arbeidsparticipatie (percentage werkenden of actief werkzoekenden) van vrouwen in alle partnerlanden tussen 2006 en 2008 is toegenomen (zie tabel 3.2), is het percentage vrouwen in alle regio's lager dan het percentage mannen. Verschillen zijn het grootst in Zuid-Azië, het Midden-Oosten en Noord-Afrika. Bijna tweederde van de vrouwen werkt in kwetsbare banen in de informele sector. In Zuid-Azië en Sub-Sahara Afrika is dit zelfs 80 procent. Vrouwen zijn daarnaast disproportioneel vertegenwoordigd in deeltijd, seizoens- en tijdelijke arbeid, waardoor ze minder sociale en economische zekerheid genieten. Ondanks toename van het aantal vrouwen op de arbeidsmarkt, bestaat er nog altijd een grote inkomensongelijkheid tussen mannen en vrouwen. Er zijn landen waar vrouwen ongeveer de helft van mannen verdienen voor hetzelfde werk (Bangladesh en Bolivia). In een aantal landen is het verschil in beloning zelfs groter geworden. De traditionele rolopvatting dat vrouwen voor de kinderen en het huishouden moeten zorgen, vormt een grote belemmering voor vrouwen om te werken.

Bijdrage van Nederland

Nederland heeft bijgedragen aan het verbeteren van wetgeving ten aanzien van secundaire arbeidsvoorwaarden, zoals zwangerschapsverlof (Tanzania, Jemen), kinderopvang, het aantal werkuren, pensioen (Jemen) en veilig transport (Pakistan). Met steun van de International Labour Organisation (ILO) is de Directoraat-Generaal van Vrouwelijke Werkers in Jemen opgericht, dat een centrale rol vervult in de naleving van internationale arbeidsnormen, gendergelijkheid en sociale dialoog. In samenwerking met de overheid is een succesvolle media-campagne over arbeidsrechten uitgevoerd. Een aantal landen, waaronder Oeganda, past positieve discriminatie toe om meer vrouwen aan het werk te krijgen. Zo wordt in Kenia geëist dat 25 procent van de sollicitanten bij de politie vrouw moet zijn. In verschillende landen maken vrouwen gebruik van beroeps-trainingen:

- in Pakistan en Jemen zijn resp. 700 en 1500 vrouwelijke docenten uit rurale gebieden getraind, die ook na afloop van het project een aanstelling krijgen via de overheid¹⁵;
- in Bolivia hebben ruim 3000 vrouwen training ontvangen in de productieve en dienstensector, en daarbij ook in de niet traditionele beroepen¹⁶;
- in Rwanda, Zuid-Afrika en Bolivia stimuleren docenten meisjes om technische vakken te kiezen.

Speciale aandacht wordt gegeven aan microkredieten voor vrouwen. Klanten van het *Hivos-Triodos Fonds* die krediet en technische begeleiding ontvangen, bestaan voor 70 procent uit vrouwen en in Macedonië is 43 procent van de nieuwe leningen door vrouwen afgesloten. Organisaties als ProMujer in Bolivia, CrediMujer in Peru en MicroStart in Burkina Faso richten zich zelfs volledig op vrouwen. Instellingen voor microkrediet werken veelal via groepsleningen, waardoor vrouwen ook zonder onderpand geld kunnen lenen en versterkt worden in organisatorische vaardigheden. De vrouwen die bij Promujer in Bolivia lenen, blijken meer dan gemiddeld actief te zijn in lokale organisaties (44% versus 21%), waarbinnen zij bovendien meer dan twee keer zo vaak leiderschapsrollen op zich nemen¹⁷. Nederland geeft financiële ondersteuning aan het netwerk Women's World Banking, dat tegenwoordig 54 instellingen voor microkrediet en banken in dertig landen omvat waarbij 21 miljoen ondernemers begunstigd zijn¹⁸. Buiten de vele positieve resultaten van microkredieten, zijn er ook tegengeluiden. In Tanzania zijn de bedragen die worden verstrekt te klein om vrouwen uit de armoede helpen, maar ze vergroten wel hun werklast. Ze blijven dan enkel actief in kleinschalige activiteiten in de informele sector, en moeten extra inspanningen verrichten voor een kleine opbrengst.

3.2.5

Deelname aan vertegenwoordiging in politiek en bestuur

Mondiale trends

Hoewel het *Beijing Platform for Action* regeringen heeft aanbevolen om als doel dertig procent zetels in het parlement voor vrouwen te reserveren, is dit niet in alle landen gebeurd. Vrouwen zijn in grotere aantallen vertegenwoordigd in systemen waar quota zijn ingesteld en in de meeste regio's is over een langere periode (sinds 1990) een significante groei van het aantal vrouwelijke parlementariërs waar te nemen. Het aandeel van vrouwen in de nationale volksvertegenwoordiging ligt tussen 0% (Jemen) en 49% (Rwanda). Het gemiddelde is 17% in 2008 (16% in 2006). Naast Jemen, is een achteruitgang in het percentage vrouwelijke parlementariërs waar te nemen in Colombia en Nicaragua. Vrouwen zijn grotendeels afwezig als staatshoofden. In veel landen lijkt een forse toename van het aantal vrouwelijke ministers te zijn, maar hun percentage is in vergelijking met mannelijke vaak nog erg laag. Opvallend is de sterke daling van het aantal vrouwelijke ministers in de vier vermelde fragiele staten (Colombia, Guatemala, Pakistan en Sri Lanka). Het aantal vrouwelijke parlementariërs in deze landen is, behalve in 005 en 2007¹⁹.

Bijdrage van Nederland

Nederland heeft de afgelopen twee jaar met name geïnvesteerd in de individuele capaciteiten van vrouwen om hun deelname in het politieke domein te vergroten. Voorafgaand aan zowel lokale als nationale verkiezingen zijn in Mali, Jemen en Egypte vrouwelijke kandidaten getraind en hebben campagnes plaatsgevonden om vrouwelijke stemmers bewust te maken van het belang van verkiezingen. Vrouwen zijn weerbaarder geworden door kennis op te doen over de rechten van vrouwen in politiek, te leren hoe ze een politiek betoog kunnen houden, en door een netwerk te creëren waarin ze kunnen terugvallen bij tegenslagen, bijvoorbeeld door intimidatie uit conservatieve hoek.

Tabel 3.2 Gelijke kansen op de arbeidsmarkt

(Bron: Global Gender Gap Index, 2006-2008. Gegevens van overige landen zijn te vinden op www.minbuza.nl)

	Arbeidsparticipatie van vrouwen		Vrouwen met betaalde baan buiten de landbouwsector	Inkomensgelijkheid	
	% van vrouwen 2008	Verandering % 2006-2008		% vrouwen van totale beroepsbevolking in 2008	Verhouding vrouw/man in 2008
Bangladesh	55	3,8	23	0,50	22,0
Bolivia	65	3,2	37	0,45	-4,3
Ethiopië	74	4,2	41	0,59	-9,2
Pakistan	34	3,0	9	0,58	5,5
Egypte	22	10,0	21	0,83	9,2
Indonesië	53	3,9	31	0,74	-6,3
Albanië	55	12,2	32	0,68	-4,2

3.2.6

Geweld tegen vrouwen

In Egypte is één van de getrainde vrouwen daadwerkelijk verkozen in de Eerste Kamer en zijn er 2621 in lokale raden gekozen (in tegenstelling tot 774 in de vorige verkiezingen)²⁰. Verkozen worden in de Eerste Kamer is hier niet gebruikelijk omdat de andere vrouwelijke leden door de president zijn aangewezen.

Als een opstap naar politieke participatie van vrouwen fungeert vaak participatie op gemeenschapsniveau, zoals in Pakistan, Indonesië en in Bangladesh, waar vrouwen deelnemen in watermanagementcomités, schoolcomités en in besluitvorming van de wederopbouw na de tsunami. Persoonlijke vaardigheden van vrouwen zijn verbeterd, alsook hun toegang tot krediet, zoals in Indonesië. Andere stappen naar culturele veranderingen betreffen de invloed van de media. In Egypte heeft een vrouwenorganisatie een eenheid opgesteld om schendingen van vrouwenrechten in de media te monitoren. Het media-personeel is er veel gevoeliger voor het genderperspectief door geworden, waardoor een publiek debat over deelname van vrouwen in de politiek ontstond. Op institutioneel niveau spelen vaak praktische belemmeringen een rol. Zo heeft de ambassade in Bolivia een organisatie ondersteund waardoor ongeveer 60 duizend vrouwen geboorteakten hebben gekregen, een voorwaarde om naar de stembus te kunnen gaan²¹. In Nicaragua heeft een sterke lobby van de ambassade bij verschillende partijen bijgedragen aan het totstandkomen van een wet, die de publieke sector opdraagt om enerzijds gender te integreren in beleid, en anderzijds toegang voor vrouwen tot publieke programma's garandeert.

Mondiale trends

Wereldwijd wordt geschat dat geweld tegen vrouwen een even ernstige doodsoorzaak is voor vrouwen tussen de 15 en 49 jaar als kanker, en meer gezondheidsproblemen veroorzaakt dan verkeersongelukken en malaria samen²². Gegevens van de WHO laten zien dat in Ethiopië, Bangladesh en Tanzania respectievelijk 49, 37 en 33 procent van de vrouwen te maken heeft gehad met fysiek geweld door een intieme partner²³. Huiselijk geweld wordt in veel landen niet bij de politie aangegeven omdat er geen vertrouwen is in de politie, er zelden rechtszaken van komen, een vrouw bang is dat haar man in de gevangenis verdwijnt (Mozambique), zij zich schaamt om ermee naar buiten te treden (Tanzania), bang is voor consequenties (Ethiopië), denkt dat het niet serieus is (Bangladesh, Tanzania), of het vanzelfsprekend vindt dat zij wordt geslagen (Zuid-Afrika). Daar waar meer bewustzijn ontstaat over geweld tegen vrouwen, ondermeer doordat er al wetgeving bestaat (in Indonesië en Georgië), vindt meer aangifte plaats. In meer landen bestaat inmiddels wetgeving of wordt aan de totstandkoming of implementatie ervan gewerkt. Ook wordt in de media steeds meer over geweld tegen vrouwen gesproken.

Bijdrage van Nederland

Verandering begint bij vrouwen en meisjes zelf, en de gemeenschappen waarin ze leven. Doordat vrouwen zich organiseren, leren wat hun rechten zijn en het zelfvertrouwen ontwikkelen om voor hun rechten op te komen, wordt de alledaagsheid van geweld, het 'culturele' recht van mannen om hun vrouwen te mishandelen, ter discussie gesteld. Zo helpt een organisatie

als Kaq'la in Guatemala Maya-vrouwen om autoriteiten met zelfvertrouwen tegemoet te treden en op te komen voor hun rechten. Verschillende organisaties uit het maatschappelijk middenveld (CSO's) in Colombia proberen vrouwenhandel te bestrijden door (potentiële) slachtoffers (o.a. prostituees) weerbaarder te maken en een betere rechtspositie te geven. In verschillende landen richten organisaties zich op bewustwording binnen lokale gemeenschappen en overheden, zoals CSO's in Nigeria en de 'We can end all violence against women'-campagne in zes Zuid-Aziatische landen, waarbij meer dan 1800 organisaties zijn aangesloten.

Het geweld maakt echter elke dag slachtoffers en daarom richten veel organisaties zich ook op directe ondersteuning door opvang of juridische bijstand. In Ghana geeft de mensenrechtenorganisatie The Ark jaarlijks zo'n duizend vrouwen directe hulp en realiseert daarnaast meer bewustwording in de gemeenschappen waar zij leven. In Ethiopië steunt de ambassade de coördinatie van het werk van 25 CSO's en in Indonesië ontvangt het Netherlands Local Women Fund financiële steun bij de aanpak van geweld. Er zijn opvanghuizen geopend en een netwerk van rechtshulp opgezet. Onder lokale overheden en religieuze leiders wordt de bewustwording over wetgeving, opvang en procedures vergroot. Naast dat vrouwen medische, juridische en psychologische hulp krijgen leren zij hier vaardigheden die hen weerbaarder maken. Een grote verdienste is dat verschillende instanties beter zijn gaan samenwerken doordat de opvanghuizen de vrouwen samenbrengen met politie, rechtbanken, en ook met toekomstige werkgevers. In Indonesië is bewust gekozen om mannen in opvanghuizen

Werken aan MDG 3 in Bolivia

De activiteiten van de ambassade in Bolivia vormen een mooi voorbeeld van bewuste inzet om MDG 3 te behalen. Aan alle partners, zowel overheid als NGO's, is gevraagd een genderstrategie te formuleren en uit te voeren, waardoor alle programma's bijdragen aan het verbeteren van de positie van vrouwen (gendermainstreaming). Ter versterking hiervan ondersteunt de ambassade het vice-ministerie van Gender bij de uitvoering van het intersectorale strategische genderplan, waarin de verantwoordelijkheden op genderterrein van elke sector vastliggen. De subsector water/irrigatie formuleert zo een vijfjarenplan dat is gebaseerd op gelijke toegang en gebruik voor mannen en vrouwen.

De toegang tot basisonderwijs is in Bolivia gelijk voor jongens en meisjes, maar daarna neemt de genderongelijkheid toe. Het toegankelijker maken van het technisch onderwijs voor vrouwen wordt ondersteund via de Boliviaanse NGO Fautapo. Dit programma selecteert meer vrouwen en stimuleert hun deelname aan niet-traditionele trainingen, waardoor het aantal geschoolde vrouwen is toegenomen. Via Fautapo hebben vrouwen ook toegang tot leningen. Alleenstaande moeders krijgen een beurs zodat hun kinderen naar de crèche kunnen. Tachtig procent van de vrouwen heeft na het afronden van de opleiding werk in het beroep waarvoor ze zijn opgeleid, waardoor hun levensomstandigheden direct verbeteren.

Op het terrein van verbetering van erf- en landrechten steunt de ambassade het uitreiken van grondtitels aan vrouwen. Hiermee versterken zij hun economische en sociaal-maatschappelijke positie en worden investeringen op langere termijn aantrekkelijk, waardoor de productie toeneemt. De afgelopen twee jaar zijn meer titels aan vrouwen uitgereikt. Er is ook meer gezamenlijk bezit op naam van vrouwen en mannen. Door fondsen te financieren die startkapitaal aan vrouwen bieden draagt de ambassade bij aan **vermindering van de ongelijkheid op de arbeidsmarkt**. Dit is positief geëvalueerd en overgenomen door UNDP en het vice-ministerie van Gender, die een breder programma op landelijk niveau hebben opgezet. Dit leidt uiteindelijk tot een toename van inkomsten van vrouwen.

Tabel 3.3 Deelname van vrouwen aan politiek

(Bron: Global Gender Gap Index, 2006-2008. Gegevens met * afkomstig van Wereld Bank GenderStats 2007.)

	Vrouwen in parlement		Vrouwen op ministersposten	
	% vrouwelijke parlementariërs in 2008	Verandering % 2006-2008	% vrouwelijke ministers in 2008	Verandering % 2006-2008
Burkina Faso	15	25,0	14	-6,7
Jemen	0	0,0	6	100,0
Nicaragua	19	-9,5	33	135,7
Rwanda *	49			
Colombia	8	-33,3	23	-36,1
Sri Lanka	6	20,0	6	-40,0
Zuid-Afrika	33	0,0	45	9,8
Peru	29	0,0	29	141,7

3.2.7

Vrouwen in conflictgebieden

in dienst te nemen zodat zij voorlichting kunnen geven aan andere mannen.

In enkele landen is door ambassades en lokale CSO's gelobbyd voor betere wetgeving (Bangladesh, Mozambique), en steun verleend aan verbetering van de uitvoering (Ghana, Albanië). Ook worden overheden ondersteund (Guatemala, Macedonië, Bangladesh) in de totstandkoming van nationale strategieën en actieplannen tegen huiselijk geweld, bijvoorbeeld door het uitvoeren van een nulmeting. In Ethiopië heeft het trainen van politiepersoneel ertoe geleid dat meer vrouwen aangifte doen en bijzondere gevallen meer besproken worden op radio en tv. Ook worden overtreders sneller veroordeeld dan voorheen. In de Democratische Republiek Congo is de Amerikaanse Orde van Advocaten met Nederlandse steun eind 2008 begonnen aan het verbeteren van de gehele juridische keten in een provincie: van onderzoekscapaciteit van de politie tot mobiele rechtbanken en gevangenissen.

Ten slotte speelt Nederland een rol binnen de totstandkoming van internationale afspraken. De VN *Division for the Advancement of Women* is met behulp van een Nederlandse subsidie bezig met het opstarten van een databank met gegevens en goede praktijkvoorbeelden van de bestrijding van geweld tegen vrouwen wereldwijd, waarvoor de Raad van Europa input zal aanleveren. Verder zijn – mede op Nederlands – initiatief EU-richtlijnen in de maak voor geweld tegen vrouwen, welke als handvat en richtsnoer dienen voor vertegenwoordigers van de EU en EU-lidstaten als zij derde landen aanspreken op gebrekkige bestrijding van geweld tegen vrouwen.

Veiligheid is een voorwaarde voor vrouwen om hun maatschappelijke positie te versterken, om MDG 3 te bereiken. Het betrekken van vrouwen en kinderen bij demobilisatieprocessen en aandacht voor genderverhoudingen bij de verlening van humanitaire hulp en tijdens wederopbouwprocessen, zijn daarvoor essentieel. Het vergroten van zeggenschap van vrouwen draagt bij aan het oplossen van conflicten en aan veiligere en stabielere leefomstandigheden.

Het internationale kader

Met de aanname van Resolutie 1325 van de VN Veiligheidsraad in 2000 is het internationale kader geschapen voor de systematische aandacht, erkenning en ondersteuning van de rol van vrouwen in (post)conflictsituaties en bij vredesprocessen. Resolutie 1325 stond in 2007 en 2008 volop in de aandacht, wat zich op 19 juni 2008 uiteindelijk vertaalde in een additionele resolutie (1820) van de Veiligheidsraad waarin expliciet de link wordt gelegd tussen seksueel geweld en het behoud van vrede en veiligheid. Mede dankzij deze resolutie heeft de VN Veiligheidsoperatie MONUC in de Democratic Republic of Congo, sinds de aanname van verlengd mandaat in december 2008, de taak gekregen om prioriteit te geven aan de bescherming van de burgerbevolking en daarbinnen steviger op te treden tegen seksueel geweld. Bovendien wordt het VN zero-tolerance-beleid van eigen personeel benadrukt.

Nationaal Actieplan 1325

Nederlandse maatschappelijke organisaties, academische instellingen en de overheid hebben in 2007 samen een Nationaal Actieplan 1325 (NAP) over vrouwen, vrede en veiligheid ontwik-

keld²⁴. Een voorbeeld van concrete samenwerking zijn de werksessies en netwerkbijeenkomsten van de Nederlandse Vrouwen Raad via het Platform Vrouwen voor Duurzame Vrede met partners uit het Grote Merengebied, de Balkan en Zuid-Azië. Deze hebben onder andere geleid tot vereniging van Bosnische, Kroatische, Kosovaarse en Servische vrouwenorganisaties in een Balkan-breed vrouwen/vredesnetwerk. Dit netwerk heeft in 2008 een gezamenlijke campagne gelanceerd om de heersende cultuur van wantrouwen en haat om te buigen naar een cultuur van verzoening en tolerantie.

De internationale vrouwenrechtenorganisatie Women's Initiatives for Gender Justice, financieel ondersteund door het MDG-3-fonds, komt op voor de rechten van vrouwen tijdens en na gewapend conflict. Zij dringt er op plaatselijk niveau bij rechtshandhavers op aan om geweldplegers daadwerkelijk te vervolgen. Samen met plaatselijke organisaties informeert ze vrouwen over hun rechten en over de activiteiten van het Internationale Strafhof. Ze rapporteert aan het strafhof over gewelddadigheden en lobbyt over opname van geweld tegen vrouwen in aanklachten. In Noord-Oeganda zaten in 2008 voor het eerst vrouwen die direct getroffen waren door het conflict aan de onderhandelingstafel.

VN Veiligheidsraadresolutie 1325 raakt diverse deelterreinen van buitenlands beleid, variërend van veiligheidsbeleid tot humanitaire hulp en wederopbouw. De geïntegreerde 3D-benadering (diplomacy, defence and development; diplomatie, defensie en ontwikkeling) is uitgangspunt voor de uitvoering van het NAP 1325. Een concreet voorbeeld hiervan is Afghanistan. Mede doordat Nederlandse militairen die in vredesoperaties participeren speciale, op de context gerichte training

Politieke participatie van vrouwen in Jemen

(Bron: UN Task Force on Education and Gender Equality, 2005)

In Jemen, waar zowel actief als passief kiesrecht voor vrouwen al sinds de eenwording in 1990 een feit is, vervullen vrouwelijke politici echter een weinig betekenisvolle rol (één vrouw op 301 parlementariërs). Het afgelopen jaar heeft de plaatselijke ambassade steun verleend aan pogingen van zowel de president als vrouwenorganisaties om een quotum voor vrouwen op kieslijsten van politieke partijen tot stand te brengen. Die ondersteuning heeft ertoe geleid dat een samenwerkingsverband van verschillende vrouwenorganisaties het initiatief heeft genomen om een gezamenlijk voorstel te sturen aan de door de president ingestelde commissie die zich met amendering van de kieswet bezig houdt. Het voorstel omvatte een wetswijziging waarbij politieke partijen minimaal 15 procent vrouwen op hun kieslijsten moeten zetten, bij zowel nationale als lokale verkiezingen. Dit sloot aan bij ideeën die President Saleh sedert zijn herverkiezing propageerde. De ambassade heeft dit ondersteund door het geven van strategisch advies, het hulp bieden bij informatie-uitwisseling, vertalen en advocacy (opkomen voor hun belangen en rechten). Deze inspanningen hebben uiteindelijk niet geleid tot de totstandkoming van het quotum, onder meer vanwege sterke weerstanden vanuit de conservatieve oppositiepartij, die het wetsvoorstel als ondemocratisch bestempelde. Dit voorbeeld maakt duidelijk dat de conservatieve islamitische oppositie sterker is dan de gebundelde kracht van vrouwenorganisaties, zelfs wanneer de president deze steunt.

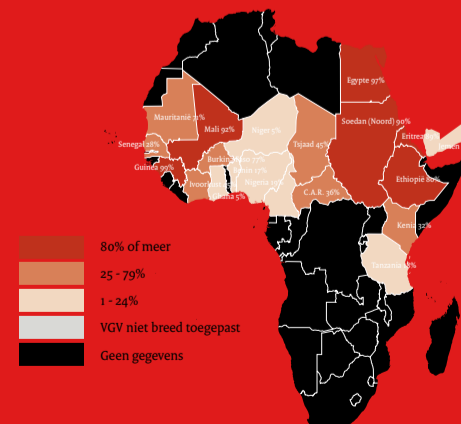
Verminderen van vrouwelijke genitale verminking

Vrouwelijke genitale verminking (VGV) komt vooral in een aantal Afrikaanse landen veel voor, zie bijgaand kaartje. Unicef heeft vastgesteld dat tussen de 100 en 140 miljoen vrouwen in de wereld VGV hebben ondergaan. Langzamerhand wordt duidelijk – onder meer door recente studies van Unicef en WHO – dat VGV op gemeenschapsniveau effectief kan worden aangepakt door verbanning door een religieuze of gemeenschapsleider. De verklaring *Eliminating Female Genital Mutilation*, 2008, van tien VN-agentschappen, waaronder WHO, UNFPA, UNIFEM, UNICEF, heeft als doel in één generatie VGV de wereld uit te helpen. Daar wordt op brede schaal aan gewerkt. Het door Nederland gesteunde *International African Committee on traditional practices* (IAC) is in 28 Afrikaanse landen actief en werkt met nationale comités, waarin NGO's en nationale overheden gezamenlijk VGV bestrijden. De afgelopen jaren heeft het IAC er mede voor gezorgd dat in zestien landen wetgeving is ontwikkeld tegen VGV, wat heeft geleid tot meer rechtszaken, zoals negen vervolgingen in Burkina Faso. Er zijn informatiebijeenkomsten voor de jeugd gehouden en is in vijf landen door de media veel aandacht besteed aan VGV.

Nederlandse ambassades in Burkina Faso, Ethiopië, Eritrea, Oeganda, Egypte en Jemen zijn op verschillende wijzen actief in de bestrijding van VGV. Zo wordt in Oeganda, waar VGV de afgelopen jaren is afgenomen, een lokale organisatie gesteund, die probeert een nationale wetgeving voor VGV aangenomen te krijgen. In Ethiopië heeft de Kembatta Women Self Help Association vroedvrouwen die het besnijden hebben afgezworen, omgeschoold tot *family planning* voorlichters. In Jemen heerst de veronderstelling dat VGV sporadisch voorkomt, terwijl statistieken aangeven dat er in bepaalde regio's een prevalentie bestaat van 95-98 procent. Mede daarom wordt er veel voorlichting gegeven over de schadelijke effecten. In Ethiopië wordt juridische steun verleend waar in drie maanden tijd al 175 vrouwen gebruik van maakten.

Het percentage vrouwen tussen 15-49 jaar oud dat VGV heeft ondergaan; 2005

(Bron: VGV: statistisch onderzoek, New York, UNICEF; 2005)

krijgen over de rollen en positie van vrouwen in vredesprocessen en een *Checklist Genderaspecten in het Operationeel Planningproces* toepassen, hebben de Nederlandse *Provincial Reconstruction Teams* (PRT) manieren gevonden om toegang te krijgen tot en te communiceren met vrouwen in de Afghaanse samenleving en hun perspectief te horen en in ogenschouw te nemen. De plaatselijke ambassade ondersteunt daarnaast scholing voor meisjes. Verder pleit ze voor verhoging van de salarissen van vrouwelijke onderwijzeressen, financiert ze de bouw van de vrouwenvleugel in het ziekenhuis van Tarin Kowt en steunt ze vrouwelijke parlementariërs en activisten.

3.2.8

Financiële en niet-financiële inzet

Door gendermainstreaming (het integreren van het genderperspectief in het maken van beleid) is het moeilijk inzichtelijk te maken wat de precieze uitgaven aan gender van verschillende kanalen zijn geweest. Van belang is derhalve te realiseren dat de volgende cijfers niet impliceren dat bij overige bestedingen geen aandacht aan gender is besteed.

Genderbestedingen bij bilaterale en multilaterale organisaties zijn sterk toegenomen, door de nadrukkelijke prioriteitstelling van gender in 2007. De NGO's hebben al langer relatief zwaar ingezet op gender, zoals Hivos dat 15 procent van de schenkingen besteedt aan gender en diversiteit.

Nederland heeft, om specifieke aandacht voor gender te genereren, een aantal gerichte financiële bijdragen geleverd aan (katalyserende) initiatieven op het gebied van gender, zoals:

- in 2006 5 miljoen euro aan UNDP voor het *Gender Thematic Trust Fund* (ingezet in 2006/2007);
- jaarlijks een miljoen dollar aan de WHO in 2006-2008 voor het *Partnership Programma Gender*;
- in 2008 8,05 miljoen dollar aan het *UN Violence Against Women (VAW) Trustfund* (beheerd door UNIFEM);
- 700 duizend dollar aan de oprichting van een VN-databank over geweld tegen vrouwen ter implementatie van de VN resolutie *'Geweld tegen vrouwen'*;
- in 2007 een miljoen euro aan UNIFEM voor de bestrijding van geweld tegen vrouwen in Afghanistan.

Het MDG 3 Fonds

Middels het MDG 3 Fonds: *Investeren in Gelijkheid* is in 2008 besloten tot een subsidietoekenning van 70 miljoen euro voor

45 projecten van NGO's, verspreid over Afrika, Azië en Latijns-Amerika. Doel van het fonds is activiteiten te ondersteunen die leiden tot concrete resultaten op het gebied van gelijke rechten en kansen voor vrouwen en mannen. Het fonds geeft prioriteit aan de thema's eigendoms- en erfrecht (6 projecten, 8.843.048 euro), arbeidsparticipatie (2 projecten, 5.877.000 euro), politieke participatie (8 projecten, 13.845.673 euro) en geweld tegen vrouwen (13 projecten, 19.646.257 euro). Er zijn zestien projecten die zich richten op drie of meer van deze prioriteiten (21.742.700 euro). Ruim 14 miljoen van het totale MDG 3 Fonds is bestemd voor organisaties die actief zijn op het gebied van vrouwen, vrede en veiligheid.

Public diplomacy; het aankaarten van gender

Het bereiken van MDG 3 vraagt om een brede inzet die zich niet alleen beperkt tot ontwikkelingssamenwerking, maar ook aandacht vraagt in de politieke dialoog en op diplomatiek niveau. De aandacht voor de rechten van vrouwen en meisjes is een thema dat steeds vaker door ambassadeleiding hoog op de agenda wordt geplaatst. Zo zei een ambassadeur: "Als je wilt dat het ontvangende land gender serieus neemt, zorg er dan voor dat het de ambassadeur of het hoofd ontwikkelingssamenwerking is die het aankaart op het hoogste niveau. Dan geef je het goede voorbeeld."²⁵ Op internationale conferenties, tijdens bilateraal overleg, in speeches, interviews en tijdens dienstreezen worden talrijke situaties benut om aandacht te geven aan gender in relatie tot alle thema's waarmee BZ zich bezig houdt. Er zijn ambassadeurs die zich laten interviewen voor een krant over het programma ter bestrijding van geweld tegen vrouwen (Bangladesh), die tijdens dienstreezen vragen stellen over de participatie van vrouwen in lokaal bestuur (Mozambique) en die van de lancering van het programma op het terrein van geweld tegen vrouwen een publieke gebeurtenis maken en een reportage hiervan op de ambassadewebsite plaatsen (Macedonië). Veel ambassades en het maatschappelijk middenveld grijpen data als 6 februari (dag tegen vrouwenbesnijdenis), 8 maart (internationale vrouwendag) en 25 november (internationale dag van geweld tegen vrouwen) aan om met activiteiten aandacht voor gender te vragen en het Nederlandse beleid uit te dragen.

Ook oefent Nederland druk uit op multilaterale organisaties om voldoende aandacht te schenken aan gender, onder andere door aan te dringen op het beter formuleren van resultaat-indicatoren in de programma's van deze organisaties. UNFPA, waar Nederland de grootste 'core' donor is, heeft gender en bestrijding van geweld tegen vrouwen als een van de prioriteiten. Ook UNDP, UNHCR en de WHO richten zich in hun beleid sterk op gender.

Het scala aan vrouwenorganisaties in de landen zelf en hun partnerorganisaties in Nederland en de internationale netwerken hebben een groot vrijwilligerspotentieel. Dit wordt sinds een aantal jaren door donoren als eigen bijdrage in projecten geaccepteerd en kan, afhankelijk van het soort project, 25 tot 50 procent van de totale inzet bedragen (financieel uitgedrukt).

- 1 Het Verdrag inzake de Uitbanning van Alle Vormen van Discriminatie tegen Vrouwen (CEDAW), dat in 1979 door de Algemene Vergadering van de VN is aangenomen, wordt vaak omschreven als een internationale wet voor de rechten voor vrouwen. Zij omschrijft wat discriminatie tegen vrouwen inhoudt en stelt een agenda voor om via nationale actie een einde te maken aan deze discriminatie.
- 2 UN Task Force on Education and Gender Equality.
- 3 UN MDG summit, september 2008.
- 4 VN, *The Millennium Development Goals Report 2008*.
- 5 HMA Pretoria.
- 6 HMA Sana'a.
- 7 ActionAid, 2008.
- 8 W. Rhebergen, E. de Bruijn (2006), *Socio-economic Impacts of the Construction of Sand Dams on Communities in Kitui District, Kenya*.
- 9 Zie MDG7 voor kwantitatieve data over toegang tot drinkwater en sanitatie.
- 10 HMA La Paz.
- 11 WEFC.
- 12 Hivos.
- 13 "Char" land is ondergelopen land, dat in de droge tijd droog valt en bebouwd kan worden.
- 14 HMA Lusaka.
- 15 Bronnen: HMA Islamabad en HMA Sana'a.
- 16 HMA La Paz.
- 17 ProMujer, 2007.
- 18 Women's World Banking, 2009.
- 19 The Millennium Development Goals Report 2008.
- 20 HMA Cairo.
- 21 HMA La Paz.
- 22 UN Task Force on Education and Gender Equality, 2005.
- 23 WHO, 2005.
- 24 Ministers voor Ontwikkelingssamenwerking, van Defensie en van Binnenlandse Zaken, samen met een groot aantal vertegenwoordigers van het Nederlandse maatschappelijk veld en academische instellingen zijn ondertekenaars.
- 25 Ambassadeur Hans Blankenberg in *Goede wil alleen is niet genoeg*; 2007; pag. 25.

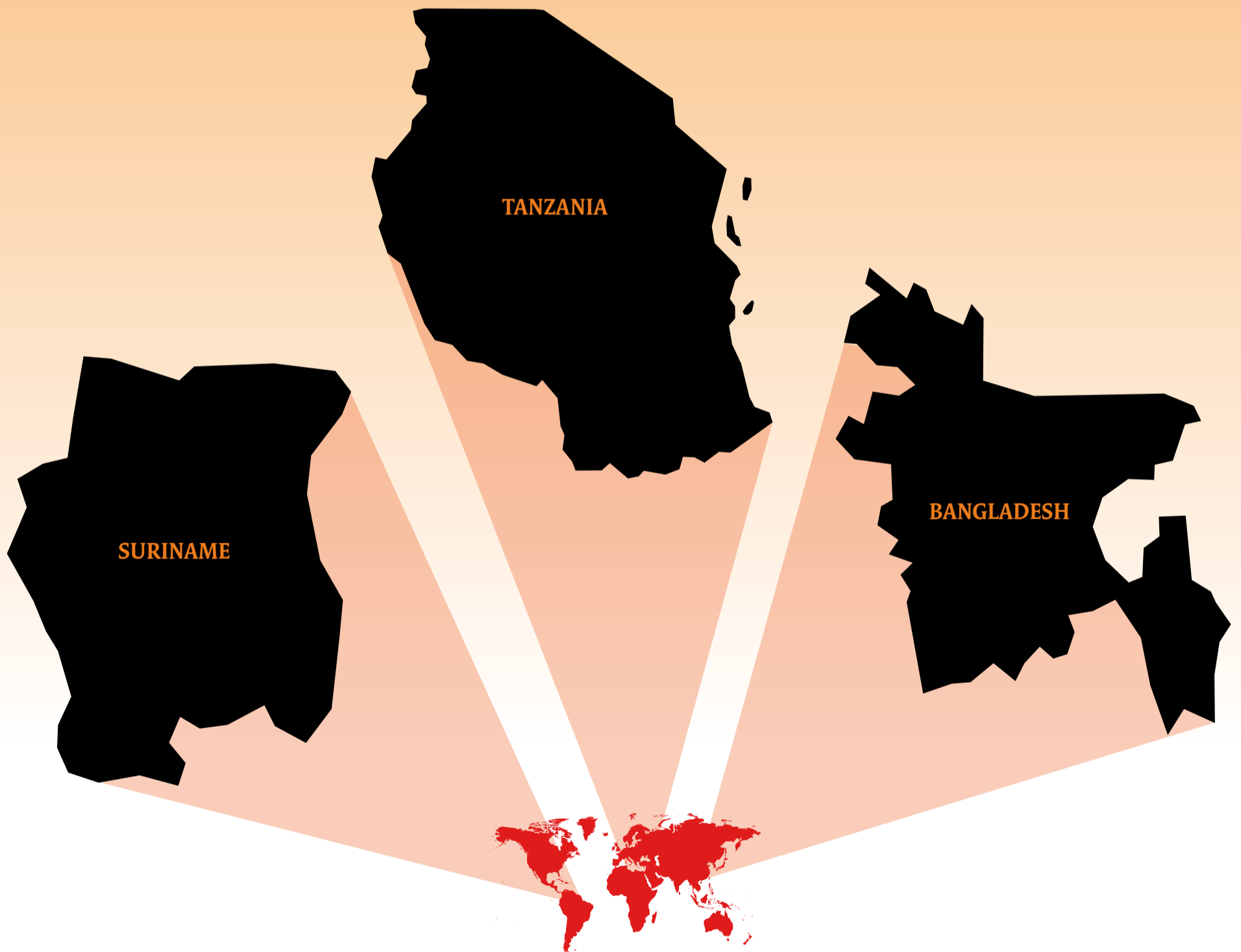
Figuur 3.2 Uitgaven MDG 3 per kanaal (Mln EUR)

(Bron: Ministerie van Buitenlandse zaken (FEZ))

3.3

Landencases

3.3.1

Tanzania

Tanzania maakt duidelijk dat een ambassade met veel algemene en sectorale budgetsteun succesvol resultaten op het gebied van gender kan behalen. De casus maakt zichtbaar hoe cultuurverandering een voorwaarde is voor het realiseren van duurzame gendergelijkheid, en dat ambassade en MFO's ieder op eigen en elkaar versterkende wijze bijdragen aan deze verandering.

Culturele factoren een belemmering voor vrouwen

Tanzania laat een gemengd beeld zien voor wat betreft de verbetering van de positie van vrouwen en meisjes. Het percentage vrouwelijke parlementariërs is de afgelopen jaren 30 procent gebleven en het aantal vrouwelijke ministers is met 40 procent toegenomen²⁶. Het *Poverty and Human Development Report 2007* van Tanzania vermeldt een aantal verbeteringen op het terrein van de kwaliteit van het onderwijs, zoals meer leraren en leermiddelen. Er is bij de ontwikkeling van onderwijsplannen extra aandacht voor meisjes, en positieve discriminatie heeft ervoor gezorgd dat in het secundair en tertiair onderwijs het percentage meisjes van 27 naar 38 procent en in de technische wetenschappen van 28 naar 40 procent is gegaan. De overheid heeft meer vrouwen dan mannen getraind om hen beter te equiperen voor hoge posten, met als resultaat een toename van vrouwelijke rechters (16 procent) en van vrouwelijke ambtenaren van 14 naar 18 procent.

Toch profiteren vrouwen nog maar weinig van de verbeteringen. De grootste belemmeringen voor vrouwen lijken te liggen in culturele factoren. Tanzaniaanse gemeenschappen kennen een patriarchale structuur, waar dominantie van mannen de traditionele normen, praktijken en attitudes beheersen. Deze ongelijke machtsrelaties kunnen uitmonden in gendergerelateerd geweld. De WHO (2005) constateert dat bij ongeveer 15 procent vrouwen haar eerste seksuele ervaring was afgedwongen. Ook wordt het in Tanzania normaal gevonden dat een man zijn vrouw slaat. Terwijl 88 procent van de vrouwen werkt, verdienen zij nog altijd minder dan mannen en is deze ongelijkheid zelfs met ruim 10 procent verslechterd²⁷.

Vernieuwingen in wet en regelgeving

Tanzania heeft in de grondwet opgenomen dat discriminatie op basis van gender verboden is. Het heeft de meeste internationale overeenkomsten op gendergebied ondertekend, zoals het CEDAW. Er is een nationale strategie voor genderontwikkeling, en er is een beleid aangenomen dat gender in alle overheidsbeleid en programma's wordt geïntegreerd, waarvoor ook budgetteringsworkshops zijn georganiseerd. De decentralisatie die momenteel wordt doorgevoerd in het land, maakt besluitvorming voor vrouwen beter toegankelijk. Recentelijk is een amendement op de grondwet aangenomen, dat erin voorziet dat minimaal 30 procent van het parlement uit vrouwen bestaat.

Op het terrein van individuele ontwikkeling zijn vrouwen getraind in leiderschaps capaciteiten. Ze hebben kennis van ondernemen en kredieten gekregen, en zijn geschoold in eenvoudige technologie die hun toegang tot de arbeidsmarkt heeft vergroot. Ook heeft de overheid samen met NGO's bewustwordingsprogramma's aan schoolcomités en leerlingen over vrouwenrechten gegeven, waarmee ze een begin heeft gemaakt om de heersende culturele en traditionele normen te veranderen. De overheid erkent mensenrechten van vrouwen en heeft daarmee voorkomen dat meer dan honderd meisjes werden besneden, nadat ze hierover was geïnformeerd door gemeenschapsouderen. Door de inspanningen van basisorganisaties en de politieke druk van nationale CSO's heeft de overheid het *Nationale Actieplan om Geweld tegen Vrouwen uit te bannen* aangenomen.

Inwoners	35.922.000
Oppervlakte	883.749 km ² (21,3 x Nederland)
Hoofdstad	Dodoma
Religie	Tanganyika: Christendom 30% Islam 35% Inheemse godsdiensten 35% Zanzibar: Islam 99%
Etniciteit	Nyamwezi en Sukuma 21% Swahili 9% Hehet en Bena 7% Makonde 6%

Geboortecijfer	38 per 1000 inwoners
Sterfecijfer	16 per 1000 inwoners
Zuigelingensterfte	96 per 1000 geboortes
Levensverwachting	45
Analfabetisme	30,6 % (>15 jaar)
Voedselvoorziening	8.198 kJ per inwoner per dag (2003)
Gezondheidszorg	25.000 inwoners per arts (2002)
Inentingen	95 % (2003)
Werk in landbouw	84,4 %
Werk in industrie	5,0 %
Werk in diensten	10,6 %

Koopkracht (BBP)	€ 621 per inwoner
Groei BBP '90-'03	1.0 % per inwoner/per jaar
Uitvoer	Goud, koffie, cashewnoten, katoen, sisal, thee, tabak, di- amanten, diverse fabrikaten
Invoer	Diverse fabrikaten, machi- nes, vervoermiddelen, indus- triële grondstoffen, aardolie
CO₂ uitstoot	0,1 ton per inwoner (2003)
Energieverbruik	582 kg steenkoolequivalent per inwoner (2002)
Energiebalans	7 % tekort (2002)

Wat deed Nederland?

De ambassade sluit aan op het Tanzaniaanse genderbeleid door een strategisch genderplan te vervaardigen met twee duidelijke doelstellingen: effectieve bevordering en mainstreaming van gendergelijkheid en verbeterde gelijke toegang tot lokale dienstverlening. Het ministerie van Gemeenschapsontwikkeling, Gender en Kinderen wordt gesteund om genderbeleid in strategieën en programma's op te nemen. Resultaat is dat 5 van de 23 ministeries gender in hun plannen hebben opgenomen. De begrotingssteun die Nederland geeft, laat ruimte om thema's als gender op het hoogste niveau en in bredere context te agenderen. Hierdoor is een begin gemaakt met een samenhangende en regeringsbrede aanpak van gender in overheidsorganen van Tanzania, onder meer door het versneld aanstellen van *gender-focal points* in elk departement. Nederland is voortrekker in de gezondheidssector, decentralisatie/lokaal bestuur en private sector ontwikkeling. De donoren hebben de taken op het gebied van gender verdeeld. Nederland en Dfid, de Britse ontwikkelingshulp, richten zich op de financiële sector ontwikkeling en samen met UNFPA richt Nederland zich op gezondheid.

Het maatschappelijk middenveld van Tanzania, daarin ondersteund door Nederlandse MFO's Cordaid, OxfamNovib, Hivos, zet zich in om vrouwen in staat te stellen de overheid ter verantwoording te roepen. Het *Tanzania Gender Networking Programme* (TGNP) volgt de overheid kritisch rond budgettering van gender in alle ministeries en regionale en lokale afdelingen, en de implementatie van de kieswetten ter vergroting van het aantal vrouwen in het parlement. TGNP heeft ook een groot aandeel gehad in het opnemen van gender in de tweede armoedestrategie (*Mkukuta*). Om vertaling naar de praktijk mogelijk te maken ondersteunt TGNP vrouwengroepen aan de basis met leiderschapstraining. Hieraan draagt ook het *Tanzania Gender Festival* bij, waaraan duizenden vrouwen en mannen deelnemen en waar kwesties aan de orde worden gesteld zoals huiselijk geweld, reproductieve rechten, en taboes als verkrachting en HIV/Aids. Het genderfestival heeft geleid tot sterke coalities en lokale netwerken die de onderwerpen in eigen kring verder dragen.

De Nederlandse financiële ondersteuning van Tanzania verloopt voor het grootste deel (90%) via algemene begrotingssteun, *basketfunds* (waaraan meerdere donoren bijdrage), *silent partnerships* (waarbij een 'stille' donor meebetaalt aan de activiteiten van een 'actieve' donor) en steun voor de sectoren. In totaal is hiermee een bedrag gemoeid van ongeveer 70 miljoen euro per jaar.

Wat hebben we geleerd?

Tanzania staat vooraan voor wat betreft het creëren van een gunstige juridische structuur en een positieve politieke context voor gendergelijkheid. De ontwikkelingen in Tanzania lopen op institutioneel vlak echter niet parallel met de ontwikkelingen in de dagelijkse praktijk. De kennis binnen het overheidsapparaat over toepassing van de wet- en regelgeving is dikwijls onvoldoende en de negatieve invloed van onder meer diepgewortelde culturele opvattingen belemmeren verbeteringen in de positie van vrouwen en meisjes.

De jarenlange elkaar versterkende inspanningen van de door vrouwenorganisaties, MFO's en de ambassade gesteunde organisaties – die zich richten op het weerbaarder maken van vrouwen en op het realiseren van institutionele en culturele verduurzaming van gendergelijkheid – bewegen zich stapje voor stapje in de richting van het bereiken van MDG 3. Dit alles vraagt nog veel gezamenlijke, brede, langdurige, structurele en intensieve inzet.

26 Global Gender Gap Index, 2006-2008.

27 Global Gender Gap Index, 2006-2008.

Tanzania

Peresi Lazaro Sentozi

Wie?

Peresi Lazaro Sentozi (45) is straatverkoopster van o.a. mobiele telefoonkaarten, reistassen en softdrinks. Ze heeft een handicap en ontvangt steun van een speciaal fonds voor gehandicapten. Ze woont in Dar es Salaam.

Hoe bent u aan uw baan gekomen?

Ik mocht van de autoriteiten in mijn dorp 24 jaar geleden naar een school voor gehandicapten in Dar es Salaam. Ik werd uitgekozen omdat ik een mooi handschrift had. Tijdens mijn studie verbleef ik bij familie en verkocht appels om in mijn onderhoud te voorzien. Ik verdiende niet genoeg en moest bedelen, tot ik met een speciale lening voor gehandicapten van Coca-Cola een softdrinkkiosk kon openen. Die werd na zes jaar vernield tijdens een opschoningsactie van de stadspolitie, en ik raakte alles kwijt. Ter compensatie kreeg ik de mogelijkheid om een kleine zaak in reistassen te openen. In 1998 kon ik bij een steunfonds een training voor gehandicapten volgen in businessmanagement. Ik kreeg een kleine lening, en omdat de zaken goed gingen en ik een trouwe klant was, werd mijn lening ongekend verhoogd, voor een gehandicapte in Tanzania.

Kunt u uw werkzaamheden beschrijven?

Naast het runnen van een aantal zaken, houd ik me vooral bezig met de verkoop van mobiele telefoonkaarten, ook als manager en serviceprovider. Ik krijg daarbij veel steun van mijn eveneens gehandicapte echtgenoot.

Hoe belangrijk is uw werk?

Mijn werk betekent heel veel voor mij. Dankzij dit werk kan ik mijn familie en nog zeven weeskinderen onderhouden. Ik heb een huis met vier slaapkamers en een tri-cycle die ook dienstdoet als taxi. Mijn voornaamste problemen zijn de stijgende huurprijzen en de torenhoge energierekeningen. En verder heb ik in mijn winkel vier assistenten wiens salaris ik moet betalen.

Hoe verhoudt uw werk zich tot millenniumdoel 3?

Door het succes van mijn eigen zaak draag ik bij aan het creëren van een maatschappij waar mannen en vrouwen gelijk zijn en van dezelfde rechten en kansen kunnen genieten.

Hoe vindt u het om afhankelijk te zijn van buitenlandse hulp?

Ik heb er geen probleem mee dat het geld van donoren komt. Zolang de ontwikkeling van Tanzania maar wordt gesteund, en dan vooral die van (arme) vrouwen. Verder doen wij zelf de zaken en zorgen we voor terugbetaling. Ik zou willen dat meer internationale donoren projecten van vrouwen en kansarme groepen in ontwikkelingslanden als Tanzania zouden steunen.

Wat zou u veranderen, als u minister voor Ontwikkelingssamenwerking was in Nederland?

Ik zou organisaties steunen die gehandicapten helpen in Afrika.

Wilt u nog iets zeggen?

Meer vrouwen op het platteland zouden toegang moeten krijgen tot microkrediet.

Tekst: Jane Zum
Foto: Jane Zum

3.3.2

Bangladesh

De Wereldbank noemt Bangladesh “een lichtend voorbeeld in Zuid-Azië van een arm land dat indrukwekkende vooruitgang boekt met gendergelijkheid”²⁸. Zo is het alfabetisme onder vrouwen van 2006 tot 2008 met 55% toegenomen tot het huidige 48%. De deelname van vrouwen op de arbeidsmarkt is die periode met bijna 4% toegenomen tot 55% en de inkomensgelijkheid met mannen is 22% vooruitgegaan, hoewel vrouwen nog altijd de helft verdienen van het salaris van mannen²⁹. Bij de verkiezingen in december 2008 verwierven vrouwen naast de 45 voor hen gereserveerde parlementaire zetels, 19 van de 345 zetels (in 2001 slechts 6 zetels). In 2008 stond Bangladesh op de 90ste plaats op de genderindex van totaal 130 landen.³⁰

Vrouwen worden zelfstandiger en mondiger

De bloeiende textielindustrie heeft de levens van vrouwen ingrijpend veranderd. Steeds meer vrouwen zijn naar de steden getrokken om een eigen inkomen te verdienen. Zij wonen zelfstandig en hebben zich onttrokken aan het conservatieve en arme platteland, waar traditionele rolpatronen de boventoon voeren. Dit heeft tot gevolg dat het steeds normaler wordt gevonden dat vrouwen een bijdrage aan het huishouden en de familie leveren, wat hen meer aanzien geeft en hen zelfbewuster maakt. De actieve vrouwenbeweging stimuleert meer politieke participatie van vrouwen en de vrouwelijke partijleiders van de twee grootste politieke partijen tonen dat het kan. Door toegenomen zelfstandigheid en mondigheid van vrouwen wordt straffeloosheid en geweld tegen vrouwen minder geaccepteerd.

Betere wetgeving door samenwerking tussen overheid en maatschappelijke organisaties.

De interim-regering van Bangladesh heeft in het in maart 2008 uitgebrachte *Nationaal Vrouwen Ontwikkelingsbeleid* (NWDP) aangekondigd dat eenderde van alle parlementszetels voor vrouwen gereserveerd zullen worden. De Bengaalse kiescommissie heeft als voorwaarde voor registratie van politieke partijen gesteld dat 40 procent van de leden van alle partijcommissies vrouwen moeten zijn. Door onwil van de politieke partijen is dit voornemen echter verdaagd tot 2020, maar is als streefcijfer 33 procent opgenomen in het armoedebestrijdingsplan. Ook is in het NWDP gendergelijkheid in eigendomsrechten vastgelegd. Dit leverde echter direct een heftig protest op vanuit islamitisch fundamentalistische hoek.³¹ Daarop zag de regering zich genoodzaakt het voorstel voor te leggen aan een adviescommissie, die besloot dat vrouwen niet dezelfde eigendomsrechten als mannen kunnen hebben. In 2008 heeft de interim-regering het tweede armoedebestrijdingsplan goedgekeurd voor 2009-2011. Eén van de doelstellingen is een reductie van geweld tegen vrouwen met tenminste de 50 procent. Ook wordt gestreefd naar een goede bescherming van vrouwen door de politie. In nauwe samenwerking van overheid met organisaties uit het maatschappelijk middenveld is een conceptwet *Preventie Huiselijk geweld tegen vrouwen* opgesteld dat nu ter beoordeling ligt bij het Ministerie van Vrouwen en Kinderen en het Ministerie van Justitie.

Inwoners	138.448.000
Oppervlakte	143.998 km ² (3,5 x Nederland)
Hoofdstad	Dhaka
Religie	Islam 83% Hindoeïsme 16% (1998)
Etniciteit	Bengalen 98% (2001)
Geboortecijfer	30 per 1000 inwoners

Sterftecijfer	8 per 1000 inwoners
Zuigelingensterfte	61 per 1000 geboortes
Levensverwachting	61
Analfabetisme	59 % (>15 jaar)
Voedselvoorziening	9.177 kJ per inwoner per dag (2003)
Gezondheidszorg	5.000 inwoners per arts (2002)
Inentingen	85 % (2003)
Werk in landbouw	50,3 %
Werk in industrie	14,8 %
Werk in diensten	34,9 %

Koopkracht (BBP)	€ 1.770 per inwoner (2003)
Groei BBP '90-'03	3.1 % per inwoner per jaar
Uitvoer	Kleding, jute, leer, vis, garnalen
Invoer	Machines, chemicaliën, ijzer en staal, textiel, voedsel, aardolie, cement
CO ₂ uitstoot	0,3 ton per inwoner (2003)
Energieverbruik	221 kg steenkoolequivalent per inwoner (2002)
Energiebalans	20 % tekort (2002)

Wat deed Nederland?

Het door Oxfam Novib gesteunde BRAC³² heeft een groot programma op het gebied van vergroting van de beschikbaarheid van voedsel (voedselzekerheid) en versterking van de economische positie van de allerarmsten, in het bijzonder vrouwen. De ambassade ondersteunt het programma *Brac WASH* (water, sanitatie en hygiëne), waarbij in de dorpen groepen worden gevormd waarvan zes van de elf leden vrouwen zijn, die de participatie en mondigheid van vrouwen op plaatselijk niveau versterken.

De Nederlandse ambassade versterkt het democratisch functioneren van politieke partijen met speciale aandacht voor de vrouwelijke politici via de NGO Steps towards Development. Vanaf begin 2007 tot september 2008 heeft deze NGO honderd vrouwen getraind die in lokale afdelingen van politieke partijen participeren. Van deze vrouwen zijn vier van de dertien verkozen in de stedelijke verkiezingen in 2008.

Geweld tegen vrouwen wordt aangepakt door steun aan lokale NGO's, bewustwordingscampagnes, geboorte- en huwelijksregistratie en het verbeteren van toegang tot het rechtssysteem. Zo is een proefproject uitgevoerd met dorpsrechtbanken en een model voor gemeenschapspolitie ingevoerd. In 2008 is het boekje *Breaking the Silence* gepubliceerd en gelanceerd samen met het actieplan van de ambassade over geweld tegen vrouwen. Het boekje bevat cijfermateriaal en gedetailleerde cases over 21 meisjes en vrouwen die geconfronteerd zijn geweest met geweld. Het vormt het uitgangspunt voor een nulmeting en een databank. Deze en andere acties, zoals de door Nederland uit het MDG 3 Fonds gefinancierde "We Can"-bewustwordingscampagne, welke gecoördineerd wordt door Oxfam Groot-Brittannië en waaraan diverse door de ambassade gesteunde lokale vrouwenorganisaties deelnemen, dragen bij aan een grotere lobbycampagne om geweld tegen vrouwen te bestrijden in Bangladesh.

De Nederlandse ambassade werkt in Bangladesh actief samen met donoren, overheid, VN-agenten, lokale NGO's en vrouwenorganisaties. De financiële inzet voor MDG 3 bedraagt ongeveer 3,5 miljoen euro voor 2009³³. Het integreren van het genderperspectief vindt plaats binnen de drie sectoren onderwijs, gezondheid en water, waarbinnen de ambassade actief is. Ook in de thema's goed bestuur en handel is gender een thema dat er dwars doorheen loopt. De ambassade draagt actief het genderbeleid uit door het op de agenda te zetten in de politieke dialoog met ministers, gouverneurs, lokaal bestuur en NGO's.

Wat hebben we geleerd?

Economische zelfstandigheid van vrouwen is een noodzakelijke voorwaarde voor het bereiken van gelijke rechten tussen mannen en vrouwen. Politieke toewijding van de Bengaalse overheid is daarbij van cruciaal belang. De interim-regering bleek uiteindelijk over te weinig intern draagvlak te beschikken om het nationale vrouwenbeleid daadkrachtig gestalte te geven. Openbaarheid van bestuur (transparantie) over interventies, het vastleggen door donoren van de coördinatie van de hulp in concrete afspraken (harmonisatie) en coördinatie tussen donoren blijven punten van zorg. Ook moet de Bengaalse overheid het initiatief nemen voor een nationaal actieplan voor bestrijding van geweld tegen vrouwen. Alleen dan kunnen de interventies van diverse actoren gebundeld worden en zullen zij aan impact winnen. Ten slotte blijken strategische inmenging door een ambassadeur vele deuren te kunnen openen.

28 World Bank, 2008, *Whispers to Voices, Gender and Social Transformation in Bangladesh*.

29 *Global Gender Gap Index, 2006-2008*.

30 In 2006 stond Bangladesh in de gender index op plaats 91 van in totaal 115 landen, in 2007 op plaats 100 van in totaal 128 landen.

31 Vrouwenbeweging Bangladesh zet zich schrap, *Volkscrant*, 20 mei 2008.

32 BRAC is de grootste NGO ter wereld met 45.000 stafleden, en is voor 18% afhankelijk van donoren.

33 *Alles meegerekend, dus inclusief geboorteregistratie, alle activiteiten gericht op versterking vrouwenrechten, bestrijding geweld tegen vrouwen en politieke participatie van vrouwen.*

Bangladesh

Julekha Begum

Wie?

Julekha Begum (55) is zakenvrouw en voorzitter van de lokale vrouwenbeweging. Ze woont in Kurigram, 400 km van de hoofdstad Dhaka.

Hoe raakte u betrokken bij de vrouwenbeweging en wat is uw positie?

Na de dood van mijn echtgenoot op jonge leeftijd moest ik mijn familie onderhouden. Ik kwam in aanraking met iemand van de lokale arbeidersvakbond en in 1995 werd ik lid van een speciale vrouwengroep. Ik zorgde onder andere voor de introductie van het microkrediet in Kurigram. Via de vakbond kon ik verschillende trainingen volgen op het gebied van vrouwenrechten. In 1999 werd ik vicevoorzitter van de gemeenteraad en in 2002 werd ik gekozen tot voorzitter. Ik ben ook voorzitter van een speciale commissie die bemiddelt bij geschillen, van het vrouwenforum en van het rampencomité.

Wat zijn uw werkzaamheden?

Ik zet me in voor vermindering van geweld tegen vrouwen en kinderen. Onder andere door het tegengaan van vroege huwelijken en polygamie en door het verhogen van geboorte- en huwelijksregistratie. Met onze vereniging oefenen wij druk uit om te komen tot een juist gebruik van lokale regeringsmiddelen, zoals het rechtsbijstandfonds, en het gebruik van ziekenhuisfaciliteiten.

Als voorzitter maak ik beleid, leid ik vergaderingen, ben ik verantwoordelijk voor de financiën. Verder doe ik de onderhandelingen met de overheid op het gebied van lokale voorzieningen en bemiddel ik bij problemen en juridische conflicten. Verder leid ik jongeren op in nieuw leiderschap.

Hoe belangrijk is uw werk voor de gemeenschap?

Mijn belangrijkste bijdrage is dat de vrouwen in mijn omgeving zich bewuster zijn van hun rechten. Zonder ons zouden de mensen niet weten dat een te vroeg huwelijk en een bruidsschat illegaal zijn. Ook zouden vrouwen binnen de familie niets te zeggen hebben. Nu sturen ze hun dochters naar school, doen ze aan familieplanning, geven ze geen bruidsschat voor hun dochters en huwelijken ze dezen niet te vroeg uit. Ik heb met succes in 75 geweldszaken tegen vrouwen bemiddeld. Ook heb ik bijgedragen aan betere economische omstandigheden voor de hele gemeenschap door het invoeren van microkredietregelingen. Overal zijn kleine ondernemingen ontstaan. Verder heb ik mij enorm ingespannen om de vrouwenvereniging sterk te maken. We zijn onlangs officieel geregistreerd door de overheid. We hebben nu een juridische status en kunnen onafhankelijk werken.

Hoe verhouden uw activiteiten zich tot het halen van MDG 3?

Ik zet me in voor de participatie van vrouwen in economische activiteiten (vooral in de niet-landbouwkundige sector) en binnen de politiek. Door het geweld tegen vrouwen te bestrijden en door politieke druk te zetten, zowel op plaatselijk als op regeringsniveau, heb ik de positie van vrouwen in mijn gemeenschap versterkt. De participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt is gestegen en vrouwen worden zeer geleidelijk aan politiek actief.

Hoe vindt u het om (deels) afhankelijk te zijn van buitenlands geld?

Dankzij deze steun hebben veel arme mensen in mijn streek betere levensomstandigheden gekregen.

Wat zou u veranderen, als u minister voor Ontwikkelingssamenwerking was in Nederland?

Ik zou meer hulp geven aan arme landen, zodat de levens van nog meer mensen kunnen verbeteren.

Tekst: Jesmul Hasan
Foto: Tarun Karmaker

3.3.3

Suriname

De ontwikkeling in Suriname geeft inzicht in de effecten van empowerment van vrouwenorganisaties voor het maatschappelijke veranderingsproces naar gendergelijkheid en het behalen van de MDG's. Via ambassades en Nederlandse en lokale NGO's bestaat een langdurige samenwerking die bijdraagt aan gendergelijkheid in de praktijk.³⁴

Cultuurverandering door economische zelfstandigheid

De langdurige ondersteuning van lokale vrouwenorganisaties heeft geleid tot een krachtige vrouwenlobby op landelijk niveau die de institutionele ontwikkeling ondersteunt. Meer vrouwen zijn politiek actief geworden in Suriname. De vrouwenorganisaties hebben een vooraanstaande rol bij het *de facto* behalen van gendergelijkheid door het bespreekbaar maken van taboes en het openbreken van gangbare patronen, wat ook in de binnenlanden goed op gang is gekomen. Dit wordt bereikt via economische zelfstandigheid van vrouwen en het tot stand brengen van basisvoorzieningen in de lokale gemeenschappen.

Sterke vrouwenorganisaties

Nederland heeft Suriname ondersteund in zowel de ontwikkeling van wet- en regelgeving en van actieplannen, alsook de ondersteuning van de benodigde maatschappelijke structuren. Dit proces is verregaand voltooid. De uitvoering van het genderbeleid wordt echter verhinderd door enerzijds de beperkte notie van prioriteit van gender binnen de regering, en anderzijds de beperkte capaciteit binnen het Nationaal Bureau Genderbeleid (NBG) dat de uitvoering van het *Integraal Gender Actieplan* (IGAP) coördineert.

Op het gebied van de bestrijding van geweld tegen vrouwen is uit het *Sectorplan Rechtsbescherming en Veiligheid* het Bureau voor Vrouwen- en Kinderbeleid binnen het Surinaamse Ministerie van Justitie & Politie opgezet, evenals bureaus voor slachtofferhulp in Nickerie en Paramaribo. Als onderdeel van het *Sectorplan Rechtsbescherming en Veiligheid* is er door het Ministerie van Justitie en Politie tevens een *Integraal Actieplan over geweld tegen vrouwen* in de maak, dat samen met NGO's wordt opgesteld.

Het maatschappelijk middenveld is in Suriname zeer actief en loopt voorop in het vertalen van de beleidsuitgangspunten naar de praktijk, het actief betrekken van de lokale gemeenschappen en het bewerkstelligen van de benodigde cultuuromslag. De Women's Business Group (WBG) en de Nationale Vrouwen Beweging (NVB) spelen hierin een grote rol. Beide organisaties zetten zich o.a. in voor de verbetering van de economische positie van vrouwen. De WBG heeft o.a. een textielwerkplaats opgezet waardoor vrouwen in staat zijn gesteld hun productie te verbeteren en te verhogen. De NVB, tevens een krachtige lobbyorganisatie tijdens het ontwikkelingsproces voor instituties, heeft met het *Binnenland Programma* vaktrainingen gegeven en spaar- en kredietsystemen voor vrouwen binnen de landbouwsector versterkt. Daarbij worden bestuursleden van vrouwengroepen getraind en begeleid en lo-

kale leerkrachten opgeleid om dit werk voort te zetten. Door op vraag gerichte activiteiten ontstaan functionele organisaties die gebaseerd zijn op al actieve vrouwengroepen. In de dorpen waar het programma voor economische zelfstandigheid in 2008 van start is gegaan, is nu al een verschuiving zichtbaar van voedselvoorziening voor het gezin naar inkomsten genererende activiteiten en marketing van de producten. Door de versterking van hun organisaties vervullen vrouwen in toenemende mate een rol in de besluitvormingsprocessen in hun leefgemeenschap.

Binnen het internationale Women for Water Partnership (WfWP) waar de NVB onderdeel van is, worden programma's uitgevoerd die zich richten op empowerment van vrouwen via waterprojecten (drinkwater, sanitatie en irrigatie). Door lokale vrouwengroepen een centrale rol te geven in de ontwikkeling van de watervoorziening wordt tijdbesparende infrastructuur aangelegd, die aansluit bij de behoeften van de lokale gemeenschap en evenredig ten goede komt aan vrouwen en mannen.

Verder is door toedoen van de NVB een stuurgroep opgericht die zich richt op het formuleren van een nationaal sanitatieplan, waarbij de Surinaamse overheid, universiteiten, NGO's en Unicef betrokken zijn.

Inwoners	435.000
Oppervlakte	163.265 km ² (3,9 x Nederland)
Hoofdstad	Paramaribo
Religie	Christendom 48% Hindoeïsme 27% Islam 20% Inheemse godsdiensten 5%
Etniciteit	Indiërs 37% Mulatten 31% Javanen 15% Afrikanen 10% Indianen 2% Chinezen 2%

Geboortecijfer	18 per 1000 inwoners
Sterftcijfer	7 per 1000 inwoners
Zuigelingensterfte	23 per 1000 geboortes
Levensverwachting	69
Analfabetisme	7 % (>15 jaar)
Voedselvoorziening	11.285 kJ per inwoner per dag (2003)
Gezondheidszorg	2.222 inwoners per arts (2002)
Inentingen	74 % (2003)
Werk in landbouw	15,0 %
Werk in industrie	20,0 %
Werk in diensten	65,0 %
Koopkracht (BBP)	€ 3.780 per inwoner

Groei BBP '90-'03	0.9 % per inwoner/per jaar
Uitvoer	Aluinaarde, bauxiet, alumi- nium, aardolie, garnalen en vis, rijst, bananen, hout
Invoer	Machines, aardolie, voedsel, katoen, diverse fabrikaten
CO₂ uitstoot	4,0 ton per inwoner (2003)
Energieverbruik	2.752 kg steenkoolequivalent per inwoner (2002)
Energiebalans	41 % tekort (2002)

Wat deed Nederland?

De Nederlandse ambassade in Paramaribo heeft financiële steun verleend aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken voor het de opstellen en evalueren van het Nationaal Genderbeleid, zoals dat omschreven staat in het *Integraal Gender Actieplan*. Ook heeft de ambassade het bovengenoemde *Sectorplan Rechtsbescherming en Veiligheid* medegefinancierd.

Nederland heeft bijgedragen aan de versterking van de capaciteit van vrouwen en hun organisaties. In 2008 hebben twaalf vrouwen van het Vrouwen Parlement Forum (VPF) via een NUFFIC-programma een op maat gemaakte training gevolgd met als doel de politieke participatie van vrouwen te bevorderen. Via financiering van de ambassade van het *Vrouwen Fonds Lokaal* en via verschillende NGO's steunt Nederland de GVB en de NVB.

Wat hebben we geleerd?

De stap van *de jure* naar *de facto* gendergelijkheid is groot en vereist een ander samenspel van betrokkenen dan bij het opzetten van instituties. Dit proces is in Suriname goed op gang gekomen. Bij het vertaling naar het lokale niveau zijn het bespreekbaar maken van taboes en doorbreken van culturele en religieuze tradities cruciale elementen. Dit vereist lokaal leiderschap en betrokkenheid van vrouwenorganisaties, en inzicht door deze organisaties in bestaande maatschappelijke structuren en machtsverhoudingen. De maatschappelijke druk en de steun aan lokale vrouwen komt in de eerste plaats van de georganiseerde vrouwenbeweging. De blijvende ondersteuning van dit proces is cruciaal om blijvende verandering teweeg te brengen.

34 Bronnen: HMA Paramaribo en NVR.

Suriname

Siegmien Staphorst

Wie?

Siegmien Staphorst (61) is maatschappelijk werkster en directeur van de Nationale Vrouwen Beweging (NVB). Ze woont in de hoofdstad Paramaribo.

Wat is uw functie?

Ik ben directeur van de Nationale Vrouwen Beweging.

Wat zijn de activiteiten van de NVB?

De NVB is in 1982 opgericht als een vrijwilligersstichting. In 1996 is het een professionele organisatie geworden met betaalde werknemers, full- en parttime. De organisatie houdt zich onder meer bezig met ondernemerschap, vrouwenrechten, training en begeleiding, water en ecosanitie en sociale woningbouw. De NVB heeft met name projecten in de Binnenlanden, en ook aantal langs de kust.

Kunt u een voorbeeld geven van een programma?

Ik heb in 1997 geholpen de basis te leggen voor het Binnenland Programma. In de plattelandsgebieden ontbreken sanitaire voorzieningen, drinkwater en elektriciteit, en het onderwijs is er slecht. Vrouwen zijn verantwoordelijk voor de voornamelijk zelfvoorzienende landbouw. Door het gebrek aan bemesting worden elke twee jaar nieuwe stukken bos gekapt voor landbouw.

De insteek van het programma, waarin 12 dorpen zijn opgenomen, is economische versterking, dat is de wens van de vrouwen zelf en capaciteitsversterking van de reeds bestaande lokale vrouwenorganisaties. En daarnaast het leren van andere landbouwmethoden en kennis opdoen van commerciële landbouw. De bewoners leren gebruik te maken van bemesting en onkruidbestrijding en er is verder aandacht voor marketing. Ook zijn gereedschappen aangeschaft waarvan de extra opbrengsten in een fonds zijn gezet dat uitgegroeid is tot een dorpskredietfonds.

Wat was uw rol?

Ik heb het proces begeleid en veel overlegd, vooral met de mannelijke leiders. De vrouwen hadden voornamelijk traditionele genderrollen, zoals besluitvorming over bijvoorbeeld de schoonmaak van het dorp en koken bij dorpsfeesten. Ze hadden weinig zeggenschap in beleidszaken. Ik zorgde er voor dat zaken bespreekbaar werden gemaakt met vrouwen en mannen. Vrouwen konden voordat het dorpskredietstelsel er was niets aanschaffen. Door het systeem veranderde de traditionele rol van mannen als kostwinner. Een deel van de mannen maakte bezwaar tegen het feit dat vrouwen nu ook machines konden aanschaffen en geld konden verdienen. Om deze thema's bespreekbaar te maken liet ik eerst de vrouwen vertellen welke problemen zij ervoeren. Bijvoorbeeld als hun man zich geen echte man meer voelde, voelden vrouwen dat ook als probleem. Ik vroeg de vrouwen hoe dit opgelost kon worden en vervolgens bespraken we dit met de mannen. De mannen accepteerden uiteindelijk dat het handig is als vrouwen ook inkomsten verwerven. Het proces tot acceptatie heeft zo'n vijf tot zes jaar geduurd.

Hoe zit het met de toekomst van MDG3 in Suriname?

Het is in eerste instantie de verantwoordelijkheid van de overheid om goed genderbeleid te ontwikkelen en uit te voeren, samen met het maatschappelijk middenveld. De overheid heeft daarvoor een actieplan opgesteld, maar de afstand tussen beleid en uitvoering is groot. NGO's moeten zich sterk inzetten om het beleidsplan daadwerkelijk tot uitvoering te brengen. Als de NGO's niet aandringen, gebeurt er te weinig.

Hoe vindt u het om (deels) afhankelijk te zijn van buitenlands geld?

Ik vind het jammer dat we voor ongeveer 60% afhankelijk zijn van buitenlandse donoren. De overheid zou in feite een subsidieregeling voor NGO's moeten instellen en ook het Suri-naamse bedrijfsleven zou een grotere rol moeten vervullen.

Wat zou u doen, als u minister voor Ontwikkelingssamenwerking was in Nederland?

Ik zou sturen op procesbenadering en niet op projecten. Armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling zijn sociale veranderingsprocessen die beide een lange adem vergen. Vrouwenorganisaties krijgen in de huidige situatie een disproportioneel klein deel van de OS fondsen terwijl ze in alle beleidsdocumenten worden omschreven als een centrale factor en belangrijke actor in het realiseren van duurzame ontwikkeling. Dit geldt voor lokale organisaties maar ook voor hun internationale NGO netwerken.

Tekst: Annelieke Duker
Foto: Nico Commijs

3.4

Conclusies MDG 3

Wat is bereikt met MDG 3 in het vizier?

De officiële indicatorenset van MDG3 laat zien dat de voortgang traag gaat. Van de 113 landen die nog geen gendergelijkheid in primair en secundair onderwijs hadden in 2005 zullen er slechts 18 dit doel in 2015 gaan halen. Het aandeel vrouwen met betaald werk buiten de landbouw is toegenomen van 35% in 1990 naar 40% nu, maar nog steeds werkt 2/3e van de vrouwen in ontwikkelingsgebieden in de informele sector. Het aandeel vrouwen in nationale parlementen is sinds 2000 mondiaal gestegen van 13,5% naar 17%. De volgende conclusies worden gepresenteerd aan de hand van de zeven interventie-terreinen van de *UN Task Force on Education and Gender Equality*.

1. Postprimair onderwijs voor meisjes: er wordt vooruitgang geboekt in het terugdringen van gender ongelijkheid in postprimair of secundair onderwijs. Ongelijkheden tussen meisjes en jongens blijven echter groot, met name in Sub-Sahara Afrika.
2. Tijdsbesparende infrastructuur voor vrouwen: Hoewel er veel programma's zijn om huishoudens te voorzien van water en sanitatie is niet altijd aantoonbaar wat de impact van deze tijdsbesparende infrastructuur daadwerkelijk voor vrouwen is. Een betere watervoorziening, sanitatie en alternatieve energievoorziening hebben positieve gevolgen voor de gezondheid van gezinnen.
3. Goed geregeld eigendoms- en erfrecht: in een aantal landen bestaat wetgeving omtrent land- en erfrecht, en meer vrouwen zijn hiermee bekend en weten wegen te vinden, zoals juridische bijstand, om hun rechten op te eisen. Het is moeilijk aan te tonen dat dit resulteert in meer grondbezit voor vrouwen en meer gezamenlijk bezit van mannen en vrouwen. Grondbezit door vrouwen roept in veel landen weerstand op en wordt geblokkeerd door bestaand gewoonterecht.
4. Formele werkgelegenheid en gelijke kansen op de arbeidsmarkt: hoewel arbeidsmarktparticipatie van vrouwen is toegenomen, blijven verschillen in lonen en arbeidsparticipatie substantieel. Er zijn weinig gegevens die zichtbaar maken dat deze kleiner worden. De economische zelfstandigheid van vrouwen blijft gering.
5. Deelname aan vertegenwoordiging in politiek en bestuur: In de meeste landen is het aantal vrouwelijke parlementariërs toegenomen, niet in de laatste plaats vanwege de afspraak in Beijing in 1995 om 30% parlementszetels voor

vrouwen te reserveren. In 5 Afrikaanse landen participeren daadwerkelijk 30% of meer vrouwen in het parlement. In een opvallend aantal landen is het aantal vrouwelijke ministers gedaald. Het instellen van quota lijkt te werken, ook op lokaal niveau, waar meer vrouwen participeren en wat als opstap wordt beschouwd voor een hoger niveau.

6. Aanpak van geweld tegen vrouwen: In veel landen is wetgeving aanwezig en wordt geweld tegen vrouwen maatschappelijk verworpen. Geweld tegen vrouwen wordt langzamerhand meer bespreekbaar en overheden nemen meer verantwoordelijkheid om het te bestrijden.
7. Vrouwen in conflictgebieden: Het NAP 1325, in 2007 getekend door drie departementen en vele civil society organisaties, wordt op internationaal, nationaal en lokaal niveau uitgevoerd, waarbij de 3D benadering leidend is. Resultaten van Nederland op output niveau kunnen tijdelijk succesvol zijn, maar de impact is onzeker en fragiel door de enorme instabiliteit van conflictgebieden.

Interventies op verschillende terreinen versterken elkaar en gezamenlijk realiseren zij de gewenste impact. Zo leidt economische activiteit van vrouwen tot meer empowerment, een sterker zelfbewustzijn en meer aanzien in de familie en gemeenschap, welke voorwaarden zijn voor politieke participatie. Sanitaire voorzieningen op scholen en drinkwatervoorziening in het huishouden zullen er samen voor zorgen dat meer meisjes naar school gaan.

Hoewel veel activiteiten binnen de drie verschillende categorieën van de resultatenketen plaats hebben gevonden om zowel de jure als de facto gendergelijkheid te realiseren, is het zichtbaar maken van concrete resultaten tegengevallen. Het ontbreken van betrouwbaar statistisch materiaal bemoeilijkt het inzichtelijk maken van trends. Wel is de financiële inzet fors omhooggegaan.

Sinds 2007, het aantreden van het kabinet Balkenende IV, staat emancipatie hoger op de politieke agenda. In *Een Zaak van Iedereen* wordt het bevorderen van gelijke rechten en kansen voor vrouwen en meisjes als absolute prioriteit aangemerkt. Gezien de nieuwe beleidsplannen wordt er gericht op genderzaken ingezet en zijn in de nabije toekomst meer en duidelijker resultaten te verwachten die zijn gebaseerd op betrouwbare data en daarmee het bereiken van MDG3 dichterbij brengen.